

B Plattelandsvernieuwing Hogeschool HAS Den Bosch

*Verslag van de beperkte opleidingsbeoordeling
27 en 29 september 2011*

 Dit document laat zich het beste dubbelzijdig afdrukken.

Samenvatting

Op 27 en 29 september 2011 is de hbo-bacheloropleiding Plattelandsvernieuwing van Hogeschool HAS Den Bosch gevisiteerd door een commissie van AeQui.

De opleiding Plattelandsvernieuwing, in 2000 ontstaan, richt zich op de ontwikkeling en het ontwerp van duurzame leefomgevingen in stedelijk en landelijk gebied. De opleiding heeft drie studierichtingen: Landscape Design, Stad- en streekontwikkeling en Tuin- en landschapsmanagement. De visitatiecommissie heeft waardering voor de praktijkgerichtheid van de opleiding en brede oriëntatie op het beroep binnen het curriculum. Docenten zijn enthousiast en betrokken bij het onderwijs, het vakgebied en hun studenten. De studenten zijn gemotiveerd en ontwikkelen zich tot veelzijdige en vakbekwame professionals in de groene sector. Het eindniveau van de studenten voldoet ruimschoots aan de eisen van een hbo-bachelor. De commissie vindt op grond daarvan dat hier sprake is van een goede opleiding; volgens de NVAO beslisregels krijgt deze opleiding de kwalificatie voldoende.

De doelstellingen

De visitatiecommissie beoordeelt de beoogde eindkwalificaties als **voldoende**. De visitatiecommissie constateert dat de eindkwalificaties zijn afgestemd op de eisen en behoeftes in het werkveld. Zij waardeert de brede oriëntatie op het beroepenveld binnen de drie studierichtingen. Deze zijn gericht op het opleiden van generalistische professionals die het vakgebied overzien en in verschillende functies inzetbaar zijn bij de ontwikkeling van de groene leefomgeving. Het eindniveau is geconcretiseerd naar zowel inhoud als niveau, en komt tegemoet aan de competentie-eisen van de internationaal erkende Dublin Descriptoren.

De onderwijsleeromgeving

Ook de onderwijsleeromgeving heeft de visitatiecommissie als **voldoende** beoordeeld. Het programma van de opleiding is op de beroepspraktijk georiënteerd en biedt studenten een gedegen basis voor een beroep in de groene sector. Dankzij de diversiteit aan leervormen en de inrichting van de modules zijn de studenten in staat de gestelde eindkwalificaties per studierichting te behalen. De opleiding heeft een studeerbaar programma ontwikkeld met een passend didactisch concept. Studenten worden in het eerste jaar middels probleemgestuurd onderwijs (PGO) voorbereid op de belangrijkste leervorm na de propedeuse: het projectonderwijs (PO). In het projectonderwijs maken studenten kennis met het toekomstige beroep. Zij voeren vanaf het tweede jaar reële opdrachten uit voor bedrijven en organisaties in het werkveld, en worden ook mede door de opdrachtgever beoordeeld. Dankzij de projecten voor opdrachtgevers, de verplichte stages - waarvan één in het buitenland - en de invulling van de afstudeeropdracht, zijn studenten al voor het afstuderen vertrouwd met de eisen die aan het beroep gesteld worden. Daarnaast is de opleiding sterk gericht op de ontwikkeling van een zelfstandige werkhouding bij de studenten en biedt daartoe een gedegen traject. De

opleiding heeft een uitnodigend, open karakter en wordt gedragen door een team van enthousiaste, betrokken docenten en stafleden. De opleiding staat open voor suggesties van haar studenten en vanuit het werkveld voor wijzigingen in het curriculum. Studenten van de opleiding kunnen gebruik maken van specifiek voor de opleiding ingerichte faciliteiten, zoals een schooltuin, laboratoria en vakspecialistische software.

De toetsing en het gerealiseerd niveau

Tot slot beoordeelt de visitatiecommissie de toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties als **goed**. De visitatiecommissie heeft geconstateerd dat het eindniveau van de studenten ruimschoots aan de eisen van een hbo-bachelor voldoet. De afstudeerprojecten zijn van een kwalitatief hoog niveau en de studenten komen tegemoet aan de behoeftes van het beroepenveld. Afgestudeerden beheersen het vak, zijn breed georiënteerd, flexibel en in staat nieuwe zaken snel op te pakken. Ook de studenten van de nog jonge studie Landscape Design vertonen een hoog niveau in hun toetsen en projecten.

De toetsing binnen de opleiding wordt goed uitgevoerd. Bij de beoordelingen en evaluaties vormen de eindkwalificaties de leidraad, die geconcretiseerd zijn in objectieve, intersubjectieve beheersingscriteria. Er zijn meerdere beoordelaars betrokken bij de toetsing en de gehanteerde toetsvormen sluiten goed aan bij het type onderwijs. Studenten worden inzichtelijk geïnformeerd over de inhoud, vorm en momenten van toetsing. De opleiding borgt de kwaliteit van haar toetsingssysteem door middel van effectieve overlegstructuren tussen docenten, moduleteams, de opleidingscommissie en de toetscommissie.

Aanbevelingen

Naast deze positieve bevindingen vraagt de commissie aandacht voor een aantal verbeterpunten binnen de opleiding. Deze zijn vooral te zien als ruimte die de

opleiding heeft voor verdere verbetering en doen geen afbreuk aan de totale beoordeling.

De visitatiecommissie is van mening dat het werkveld structureler en intensiever zou kunnen worden betrokken bij de formulering van de einddoelen. Bovendien zou de positie van de drie studierichtingen ten opzichte van actuele ontwikkelingen in de sector – op nationaal *en* internationaal niveau – beter kunnen worden geëxpliciteerd. Het gaat daarbij om een heldere visie op de overkoepelende doelstellingen van de opleiding. Hoe verhoudt de opleiding zich tot actuele ontwikkelingen in de sector – nationaal *en* internationaal; welk profiel delen de studenten die de opleiding hebben afgerond? Een concrete invulling van deze aspecten zou de opleiding in staat stellen een krachtiger profiel te ontwikkelen en haar positie in de markt te versterken.

Zowel bij de (her)formulering van haar einddoelen als bij de invulling van het programma zou de opleiding meer gebruik kunnen maken van aanwezige expertise in het werkveld. Deze conclusie is met name gebaseerd op de in verhouding beperkte recente werkervaring van het onderwijzend personeel in combinatie met het feit dat het werkveld structureler en gericht onderraagd zou dienen te worden over de actualiteit van het programma. Dit aspect zou versterkt kunnen worden wanneer de opleiding gastdocenten intensiever bij het onderwijs betreft en het werkveld frequenter en breder raadpleegt. Daarnaast adviseert de commissie de opleiding om de verplichte literatuurlijst aan te

Alles overziend heeft de visitatiecommissie een opleiding aangetroffen die de potentie heeft een innovatieve bijdrage te leveren aan de duurzame ontwikkeling van het landschap in stedelijk en landelijk gebied. Ofschoon de visitatiecommissie met name op het gebied van de doelstellingen en de onderwijsleeromgeving van de opleiding een aantal aanbevelingen heeft geformuleerd, heeft zij ook geconstateerd dat de opleiding studenten aflevert met een hoog eindniveau die bovendien door het werkveld worden gewaardeerd. In haar eindoordeel 'goed' voor de gehele opleiding heeft de commissie dit in belangrijke mate laten meewegen. Daarmee zijn alle standaarden van het NVAO-kader positief beoordeeld (voldoende en goed) en op die grond geeft de visitatiecommissie een positief advies inzake accreditatie van de opleiding Plattelandsvernieuwing.

Namens de voltallige visitatiecommissie,

Utrecht, 14 december 2011

Mr. K.S. Visscher
Voorzitter

Drs. T. Buising
Secretaris

Drs. J. Batteau
Assistent-secretaris

vullen met disciplineoverstijgende studies over stad, landschap en gebiedsontwikkeling, zodat studenten inzicht krijgen in de bredere, actuele context van het beroepenveld. Ook de internationale dimensie van de opleiding zou verdiept kunnen worden door aan te sturen op een meer inhoudelijke invulling van de buitenlandstage en in het curriculum nadrukkelijk aandacht te besteden aan de internationale context van de sector. Vertegenwoordigers uit het werkveld geven aan dat de samenwerking tussen de verschillende beroepen in de sector steeds belangrijker wordt. Het zou daarom goed zijn wanneer studenten uit de drie studierichtingen al vroeg in de studie leren samenwerken en communiceren.

De opleiding heeft vooralsnog geen lectoraat kunnen aanstellen. De commissie onderschrijft het voornemen van management en staf om dit op termijn te realiseren, met name omdat de opleiding in haar thematiek dicht op belangrijke ontwikkelingen in de agrarische sector zit.

De opleiding heeft gekozen voor ontwerpateliers als werkvorm binnen de studierichting Landscape Design. De invulling hiervan beperkt zich vooralsnog tot vaste onderwerpkolken. De visitatiecommissie moedigt de opleiding aan deze werkvorm verder te ontwikkelen door onder andere in te zetten op de aanwezigheid van (24-uur per dag) toegankelijke atelierruimtes, print-faciliteiten en een maquettekamer, maar ook het gebruik van professionals bij presentaties in de vorm van *visiting critics*.

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	3
Inhoudsopgave	5
Colofon	6
Inleiding	7
1. Beoogde eindkwalificaties	9
2. Onderwijsleeromgeving.....	12
3. Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties.....	21
Bijlagen	27
Bijlage 1 Visitatiecommissie	28
Bijlage 2 Programma visitatie	33
Bijlage 3 Kwantitatieve gegevens	35
Bijlage 4 Eindkwalificaties.....	36
Bijlage 5 Programmaoverzicht.....	38
Bijlage 6 Bestudeerde documenten.....	41
Bijlage 7 Onafhankelijkheidsverklaringen.....	42

Colofon

Instelling en opleiding

Hogeschool HAS Den Bosch
Onderwijsboulevard 221, 5223 DE 's-Hertogenbosch
Telefoon: (073) 6923600
Status instelling: bekostigd
Resultaat instellingstoets kwaliteitszorg: positief (pilot 2009)

Opleiding: Plattelandsvernieuwing
Niveau: hbo-bachelor
Aantal studiepunten: 240 EC
Titel: Bachelor Plattelandsvernieuwing
Locatie: 's-Hertogenbosch
Variant: Voltijd
Croho-nummer: 34859
Kwantitatieve gegevens van de opleiding zijn weergegeven in bijlage 3.

Voor kwaliteit verantwoordelijke bestuurder: drs. D.J. Pouwels, voorzitter College van Bestuur
Directeur Opleiding Plattelandsvernieuwing: ir. T. Hattink
Contactpersoon met betrekking tot kwaliteit van de opleiding: ir. A. Arts
Contactgegevens: E. A.Arts@hasdb.nl /T. (073) 6923600

Visitatiecommissie

De visitatie is uitgevoerd op 27 en 29 september 2011. De commissie bestond uit:
mr. K. Visscher, voorzitter
ir. H. Oostindie, werkveld- en domeindeskundige
ir. B. Wubben, werkveld- en domeindeskundige
G. Buis Bhe, onderwijskundige
A. Moonen BA, studentlid
drs. J. Batteau, assistent-secretaris
drs. T. Buising, secretaris

De commissie is vooraf voorgelegd aan de NVAO; de NVAO heeft ingestemd met de samenstelling.

De visitatie is uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van
AeQui VBI
Vlindersingel 220
3544 VM Utrecht
(030) 87 820 87
www.AeQui.nl

Inleiding

Hogeschool HAS Den Bosch is een hogeschool die zich heeft gespecialiseerd in de zogenaamde groene sector. De instelling verzorgt een achttal bacheloropleidingen (Bedrijfskunde en agribusiness, Dier- en veehouderij, Food Design & Innovation, Milieukunde, Plattelandsvernieuwing, Toegepaste biologie, Tuinbouw en akkerbouw en Voedingsmiddelentechnologie). Hogeschool HAS Den Bosch heeft als missie om hét opleidingscentrum in Zuid-Nederland te zijn voor de sectoren voeding, land- en tuinbouw, ruimte en groen, natuur en milieu en agribusiness, met een sterke marktgerichte en ondernemende oriëntatie.

Het instituut

Hogeschool HAS Den Bosch is met 1.945 ingeschreven studenten (peildatum 1 oktober 2010) een kleinschalige hogeschool. In de omvangrijke schaalvergroting die zich in het hoger beroepsonderwijs heeft voorgedaan, heeft Hogeschool HAS Den Bosch ervoor gekozen zelfstandig te blijven. De instelling stelt zich ten doel een opleidingsaanbod te verzorgen dat modern, aantrekkelijk en actueel is, en waarbij zowel studenten als docenten hun talenten kunnen ontwikkelen. De instelling hecht groot belang aan een intensieve relatie met het beroepenveld en heeft dit vastgelegd in de credo's *School without walls* en *Inside out en outside in*. Docenten en studenten onderhouden contact met het bedrijfsleven via leer- en werkactiviteiten, zoals stages en bedrijfsopdrachten, het inzetten van gastdocenten uit de beroepspraktijk en het betrekken van het werkveld bij de totstandkoming van het onderwijs.

Hogeschool HAS Den Bosch heeft in 1995 HAS KennisTransfer opgericht, een zelfstandige stichting waarin de contractactiviteiten van Hogeschool HAS Den Bosch zijn ondergebracht. Naast het aanbieden van post-hbo-onderwijs, is HAS KennisTransfer verantwoordelijk voor het uitvoeren van advies- en onderzoeksopdrachten. Vanuit deze stichting worden bovendien de afstudeeropdrachten van de studenten gecoördineerd.

Het Anton Jurgens Institute, in 2007 opgezet door Hogeschool HAS Den Bosch, biedt afgestudeerde bachelorstudenten een doorstudeermogelijkheid in de vorm van een internationale MBA-opleiding, die de opleiding is sterk op de praktijk gericht en heeft een brede insteek. Het contact met het werkveld

gericht is op de verbinding tussen voeding en gezondheid.

De opleiding

De opleiding Plattelandsvernieuwing is in 2000 opgericht en onderdeel van de Green Business School (GBS), een van de drie onderwijssectoren binnen de HAS. Deze vierjarige bacheloropleiding (240 EC) heeft als doel studenten op te leiden die een constructieve bijdrage kunnen leveren aan de ontwikkeling en het ontwerp van een duurzame leefomgeving in stedelijk en landelijk gebied.

Studenten die de opleiding volgen kiezen bij aanmelding voor één van de drie studierichtingen:

- Stad- en streekontwikkeling
- Tuin- en landschaps-management
- Landscape Design

De focus en missie van elk van de richtingen is verschillend en afgestemd op de behoeften in het werkveld. Tuin- en landschapsmanagement is gericht op planning, beheer en inrichting van de groene leefomgeving. Stad- en streekontwikkeling heeft als doel generalistische 'bruggenbouwers' op te leiden die oog hebben voor de belangen van verschillende actoren in de stedelijke en landelijk gebieden. Landscape Design, de jongste studierichting, legt zich toe op het opleiden van ontwerpers die op verschillende schaalniveaus kunnen werken. Hoog in het vaandel van elke studierichting staan communicatieve vaardigheden, projectmatig werken, procesgerichtheid en beleidsmatige vaardigheden.

De opleiding is sterk op de praktijk gericht en heeft een brede insteek. Het contact met het werkveld

onderhoudt zij via stages, excursies, gastdocenten, projecten en de acquisitie en begeleiding van bedrijfsopdrachten. Studenten worden opgeleid tot professionals die in staat zijn in verschillende functies binnen de sector aan de slag te gaan. Zo kunnen studenten terecht komen bij de overheid (gemeenten, provinciale- en rijksoverheden) adviesbureaus, groenvoorzienings-bedrijven en natuurorganisaties. Afhankelijk van de studierichting kunnen de studenten diverse rollen vervullen binnen organisaties en bedrijven, bijvoorbeeld als beleidsmedewerker, ontwerper, adviseur, projectleider of beheerder.

Het didactisch concept van de opleiding neemt het praktijkgestuurd leren als uitgangspunt, waarbij de ontwikkeling van kennis en vaardigheden veelal plaatsvindt in teamverband. In het eerste jaar werken studenten middels probleemgestuurd onderwijs (PGO) aan casussen. In groepsverband analyseren ze het probleem, bestuderen zelfstandig de noodzakelijke studiematerialen en werken naar een oplossing toe. Zo wordt in het eerste jaar de basis gelegd voor het projectonderwijs (PO) dat vanaf het tweede jaar de belangrijkste onderwijsmethode vormt. Vanaf het tweede jaar worden veel reële opdrachten voor opdrachtgevers uit het werkveld uitgevoerd. Het derde jaar wordt grotendeels ingevuld door stages, waarvan er één verplicht in het buitenland plaatsvindt. In het vierde jaar voeren de studenten projecten uit die aansluiten op de afstudeerrichting. In het tweede deel van dit laatste jaar vindt de bedrijfsopdracht, tevens afstudeeropdracht, plaats. Dit is een project dat in opdracht van een bedrijf wordt uitgevoerd door een team van twee studenten (meestal uit verschillende studierichtingen) en een docent.

In de sector waarvoor de opleiding Plattelandsvernieuwing studenten opleidt zijn veel nieuwe ontwikkelingen gaande. De discussie in Nederland over stedelijke leefomgeving heeft zich verbonden met discussies over het buitengebied. De functie van de landelijke gebieden wordt immers niet langer bepaald door landbouw en natuurontwikkeling alleen. Andere sectoren en activiteiten zoals recreatie, waterberging en woningbouw leggen ook een claim op de ruimte en creëren daarmee een nieuwe dynamiek tussen de betrokken beroepen. De GBS wil dan ook een belangrijke gesprekspartner zijn in de voortgaande discussies rondom ruimtegebrek, regionale transitie en multifunctionele landbouw.

De visitatie

Hogeschool HAS Den Bosch heeft aan AeQui opdracht gegeven onderhavige visitatie uit te voeren. Hiertoe heeft AeQui in samenwerking met Hogeschool HAS Den Bosch een onafhankelijke en ter zake kundige commissie samengesteld. Met vertegenwoordigers van de opleiding is een voorbereidend gesprek gevoerd.

De visitatie heeft op 27 en 29 september 2011 plaatsgevonden volgens het programma dat in bijlage 2 is weergegeven. De commissie heeft de beoordeling in onafhankelijkheid uitgevoerd; aan het einde van de visitatie is de opleiding in kennis gesteld van de bevindingen en conclusies van de commissie.

Deze rapportage is in concept toegestuurd aan de opleiding in november 2011, de reacties van de opleiding zijn verwerkt tot deze definitieve rapportage.

1. Beoogde eindkwalificaties

De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting: De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau en oriëntatie (bachelor of master; hbo of wo) binnen het Nederlandse kwalificatieraamwerk. Ze sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding.

De visitatiecommissie kwalificeert op grond van de gesprekken en de onderliggende documentatie de beoogde eindkwalificaties als **voldoende**. De opleiding is op de praktijk gericht en onderhoudt het contact met het werkveld via driejaarlijkse werkveldscans, gastdocenten, stages en de acquisitie en begeleiding van de bedrijfsprojecten. De visitatiecommissie constateert dat de eindkwalificaties voldoende zijn afgestemd op de eisen en behoeftes in het werkveld en prijst met name de brede oriëntatie op het beroepenveld binnen de drie studierichtingen. Deze zijn gericht op het opleiden van generalistische professionals, die een constructieve bijdrage kunnen leveren aan de ontwikkeling en het ontwerp van de groene ruimte in stedelijk en landelijk gebied. Het eindniveau is helder geconcretiseerd naar zowel inhoud als niveau, en komt tegemoet aan de competentie-eisen van de internationaal erkende Dublin Descriptoren. De visitatiecommissie heeft waardering voor de praktijkgerichtheid en generalistische insteek van de eindkwalificaties, maar denkt dat de opleiding het werkveld structureler en intensiever zou kunnen betrekken bij de formulering van de einddoelen. De positie van de drie studierichtingen ten opzichte van actuele ontwikkelingen in de sector – op nationaal *en* internationaal niveau – zou beter kunnen worden geëxpliciteerd. Het zou de profilering van de opleiding ten goede komen wanneer zij een overkoepelende visie ontwikkelt op de doelstellingen van de opleiding, aldus de visitatiecommissie.

Afstemming beroepenveld en vakgebied

In de opleiding staat de relatie met de beroepspraktijk centraal. De drie studierichtingen nemen als uitgangspunt het duurzame ontwerp en de ontwikkeling van de groene ruimte in de stad en het buitengebied. Alle drie de studierichtingen zijn nadrukkelijk breed georiënteerd, gericht op het versterken van communicatieve vaardigheden en attitudes. De opleiding wil studenten afleveren die het vakgebied overzien en die ingezet kunnen worden in uiteenlopende functies binnen de sector.

Tuin- en landschapsmanagement heeft net als de andere studierichtingen een sterke relatie met het beroepenveld in de regio. De studierichting biedt studenten een opleiding waarin zowel de groene ruimte in het stedelijk gebied als natuur en landschap aan bod komen. Studenten verkrijgen inzicht in de verschillende dimensies van landschapsontwikkeling: van beleid en inrichting tot realisatie, beheer en management van de groene

leefomgeving. De studierichting Stad- en streekontwikkeling bestaat sinds de oprichting van de opleiding in 2000. Deze richting anticipeert op de veranderende rol van het buitengebied waarin landbouw, waterbeheer, economische ontwikkeling, natuurbeheer en recreatie in nauwe samenhang moeten opereren. De studierichting beoogt generalistische bruggenbouwers op te leiden die inzicht hebben in de problematiek in de groene sector en die kunnen bemiddelen tussen de diverse belanghebbenden en partijen. Landscape Design, in 2009 gestart, is de jongste studierichting binnen de opleiding. Voorafgaand aan de lancering van deze richting is een werkveldonderzoek uitgevoerd onder potentiële werkgevers en soortgelijke opleidingen. Op basis van deze gegevens is het programma van de studierichting opgesteld. De geïnterviewden in het onderzoek gaven allen aan dat er behoefte is aan meer opgeleide Tuin- en landschapsonwerpers en dat het goed zou zijn wanneer er een brede

ontwerpopleiding kwam die studenten opleidt om op verschillende schaalniveaus te werken en die bovendien vertrouwd zijn met de verschillende fases in het ontwerpproces.

De opleiding wil niet alleen voorzien in de behoefte aan goede werknemers in het vakgebied, maar betreft ook het werkveld bij de invulling van haar eindkwalificaties. De docenten onderhouden contact met het werkveld via de stages, excursies naar bedrijven, onderwijsprojecten, gastdocenten en acquisitie en begeleiding van afstudeeropdrachten. Driejaarlijks vindt er de zogenoemde werkveldscan plaats. Het gehele opleidingsteam bezoekt daartoe in koppels het beroepenveld, waar zij aan de hand van *fact sheets* gesprekken voeren met werkgevers en alumni. De resultaten worden gezamenlijk in een presentatie geëvalueerd en vervolgens gebruikt bij de invulling van de eindkwalificaties. De laatste uitgebreide werkveldscan onder werkgevers en bedrijven vond in 2007 plaats, waarbij nieuw ontwikkelde competentiekaarten middels diepte-interviews werden geëvalueerd. In 2010 heeft de opleiding een groot aantal alumni ondervraagd over hun ervaringen, maar deze scan was in mindere mate gericht op de gehele breedte van werkveld. De visitatiecommissie vindt deze laatste scan aan de magere kant om als borging van de actualiteit van de eindkwalificaties te kunnen dienen. Om in deze borging te kunnen voorzien zou een uitgebreide werkveldscan zoals uitgevoerd in 2007 daadwerkelijk elke drie jaar dienen plaats te vinden.

Belangrijk voor de constructieve uitwisseling tussen opleiding en het werkveld is HAS KennisTransfer, dat studenten koppelt aan geschikte bedrijfsopdrachten (afstudeeropdrachten). HAS KennisTransfer maakt resultaatafspraken met het bedrijf waar de opdracht wordt uitgevoerd. Omdat de docenten onderdeel uitmaken van het team dat de afstudeeropdracht uitvoert bij het bedrijf, staan zij regelmatig met één been in de beroepspraktijk.

Tijdens de visitatie heeft de commissie gesproken met vertegenwoordigers uit het beroepenveld. Deze waren zeer te spreken over het feit dat de opleiding Plattelandsvernieuwing de nadruk legt op de beroepspraktijk en een brede insteek heeft. Ook zijn

zij tevreden met de focus van de opleiding op de communicatieve en procesmatige aspecten van het beroep. Daarmee leren studenten competenties die in de meest uiteenlopende contexten kunnen worden ingezet. De opleiding is bovendien een goede aanvulling op soortgelijke studies in landschapsmanagement, -ontwerp en -ontwikkeling, die veelal toegespitst zijn op het leveren van specialisten. De accenten binnen de studierichtingen zijn evengoed belangrijk, aldus deze werkgevers.

Het werkveld is ervan overtuigd dat de opleiding in potentie goed aansluit bij ontwikkelingen in het werkveld waarin de verbinding tussen ontwerp, beheer en gebruik van landschap steeds belangrijker wordt. In de gesprekken met vertegenwoordigers van het werkveld kwam echter naar voren dat de opleiding weliswaar drie gedegen studies aanbiedt waarin de leefomgeving centraal staat, maar dat zij de verbinding tussen de studierichtingen nog niet heeft geëxpliciteerd. De opleiding zou zich meer en eerder in de opleiding moeten richten op het leggen van dwarsverbanden, daarmee anticiperend op ontwikkelingen in de sector waarin verwante beroepen in toenemende mate met elkaar moeten samenwerken en communiceren.

De visitatiecommissie is van mening dat het inderdaad de profilering en positie van de opleiding ten goede zou komen wanneer men een concrete *overkoepelende* visie formuleert voor de drie studierichtingen. Wat zijn de gedeelde issues en problemen als het gaat om 'de duurzame ontwikkeling van de groene ruimte van stad en land', waar treffen de beroepen elkaar en hoe beïnvloeden zij elkaar wederzijds? Dit soort vragen zouden nader door de opleiding moeten worden ingevuld. Hierbij zou tevens de vraag gesteld kunnen worden of de naam Plattelandsvernieuwing de lading nog wel voldoende dekt. Docenten en leden van het management gaven aan dat zij de naam ook onvoldoende representatief vinden voor de opleiding, maar dat een wijziging een risico kan vormen voor de herkenbaarheid van de opleiding. Bovendien wordt de naamgeving van de opleiding landelijk vastgesteld. Voor zover de opleiding dit proces kan initiëren, onderneemt zij daartoe de benodigde stappen. Management en docenten

geven te kennen dat zij zich bewust zijn van de ontwikkelingen in het veld en dat zij als opleiding hierover gezamenlijk reflecteren. Zo is er onlangs met het gehele team nagedacht over de visie op het onderwijs in de toekomst en is er een SWOT-analyse uitgevoerd om meer inzicht te krijgen in de aandachtspunten van de opleiding. De resultaten zijn vastgelegd in een document getiteld: 'De toekomst begint vandaag: Visie2020'. Een van de belangrijke speerpunten in dit document is de intensivering van de contacten met in het werkveld. Zo is er de wens om jaarlijks een aantal docentenstages te laten plaatsvinden bij werkgevers.

Actueel

In gesprekken met de vertegenwoordigers uit het werkveld met de commissie komt naar voren dat er in voldoende mate samenwerkingsverbanden bestaan tussen het werkveld en de opleiding. Dankzij genoemde activiteiten als excursies, stages, projecten en bedrijfsopdrachten hebben docenten regelmatig contact met de sector. Door het frequente contact tussen docenten onderling en de diverse overleggen (stageoverleg en bedrijfsopdrachtoverleg, bijvoorbeeld), wordt de input vanuit het werkveld bovendien snel verspreid. Toch geven werkgevers aan dat de opleiding structureler gebruik zou kunnen maken van bestaande kennis van actuele en toekomstige ontwikkelingen. Bijvoorbeeld waar het gaat om inzicht in de internationale context van het beroep, de macro-economische processen die spelen op regionale schaal en de 'profit'-kant van landschapsinrichting, -beheer en -gebruik.

De visitatiecommissie denkt ook dat het beroepenveld intensiever betrokken zou kunnen worden bij de (her)formulering en evaluatie van de eindkwalificaties. De verschillende perspectieven op landschapsinrichting in het werkveld zouden concreet vertaald kunnen worden in eindkwalificaties die zich toespitsen op kennis van actuele discussies en toekomstige ontwikkelingen rond leefomgevingsvraagstukken.

Concreet

De opleiding heeft de eindkwalificaties (zie bijlage 4) geconcretiseerd door beheersingsindicatoren te formuleren waarin de ontwikkeling en/of beheersing van de competenties zichtbaar wordt. Deze zijn vastgelegd in de zogenoemde 'competentiekaarten', die deels gelijk en deels uniek zijn voor elk van de drie studierichtingen. Tevens zijn de gehanteerde eindkwalificaties geconcretiseerd tot uiteindelijke leerdoelen per module. In het eerste jaar ligt de nadruk op het opdoen van basiskennis en het oefenen van de vereiste vaardigheden en attitudes per competentie. In de volgende jaren neemt de diepgang en complexiteit toe. Studenten moeten in toenemende mate voldoen aan de gestelde beheersingsindicatoren van de competenties. In deze fase leren studenten op een hoger abstractieniveau te reflecteren op de opgedane kennis. Hierbij gaat het om analytische vermogens en de integratie van kennis en vaardigheden.

De competenties vormen de leidraad voor docent en student door de gehele opleiding heen. Bij het werven van projecten voor een module of een afstudeerproject en bij het goedkeuren van de stageopdracht vormen de competentiebeschrijvingen het expliciete kader. Zij vormen daarnaast de basis voor zelfreflectie die studenten over hun stages en afstudeerproject schrijven en voor begeleiding, toetsing en beoordeling.

Dublin Descriptoren

De opleiding heeft de Dublin Descriptoren voor het bachelorniveau verbonden aan de competenties zoals die vermeld zijn in bijlage 4. De interpretatie van de Dublin Descriptoren is zodanig geconcretiseerd, dat het de visitatiecommissie duidelijk is hoe de vertaalslag hiervan naar het curriculum is gemaakt. De visitatiecommissie heeft dan ook vastgesteld dat de Dublin Descriptoren te identificeren zijn binnen de opleidingsspecifieke competenties.

2. Onderwijsleeromgeving

Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting: De inhoud en vormgeving van het programma stelt de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

De visitatiecommissie kwalificeert op grond van de gesprekken en de onderliggende documentatie de onderwijsleeromgeving als **voldoende**. De visitatiecommissie is onder de indruk van de open sfeer, het enthousiasme en de passie voor het vakgebied van de medewerkers van de opleiding, evenals van de waardering van de studenten hiervoor. Dit vertaalt zich in een programma dat op de beroepspraktijk is georiënteerd en studenten een gedegen basis biedt voor een beroep in de groene sector. De opleiding heeft een studeerbaar en gevarieerd programma ontwikkeld met een passend didactisch concept, aldus de visitatiecommissie. Studenten worden in het eerste jaar middels probleemgestuurd onderwijs (PGO) voorbereid op de belangrijkste leervorm na de propedeuse: het projectonderwijs (PO). De opleiding is sterk gericht op de ontwikkeling van een zelfstandige werkhouding bij de studenten en biedt daartoe een leerlijn waarin studenten structureel reflecteren op hun studievoortgang en persoonlijke ontwikkeling. Studenten van de opleiding kunnen gebruik maken van specifiek voor de opleiding ingerichte faciliteiten, zoals een schooltuin, laboratoria en vakspecialistische software. De visitatiecommissie is zeer te spreken over de keuze voor ateliers als werkvorm binnen de studierichting Landscape Design. Het zou echter de opzet en het niveau van deze onderwijsvorm zeer ten goede komen wanneer de opleiding vaste atelierruimtes inricht waar de studenten ongestoord kunnen werken aan hun ontwerpen. In de ogen van de visitatiecommissie heeft de opleiding veel vernieuwende potentie door haar didactisch concept, brede oriëntatie en praktijkgerichtheid. Wanneer het gaat om de actualiteit en de betrokkenheid van het werkveld bij het curriculum heeft de opleiding nog iets te winnen, is de mening van de visitatiecommissie. Deze conclusie is met name gebaseerd op de in verhouding beperkte recente werkervaring van het onderwijzend personeel in combinatie met het feit dat het werkveld structureel en gericht onderzocht zou dienen te worden over de actualiteit van het programma. Dit aspect zou versterkt kunnen worden wanneer de opleiding gastdocenten intensiever bij het onderwijs betreft en het werkveld frequenter en breder raadpleegt, aldus de commissie. Een ander aandachtspunt voor de commissie is de internationale dimensie van de opleiding. De buitenlandstage zou in veel gevallen een grotere inhoudelijke component kunnen bevatten en ook in het curriculum wordt beperkt aandacht besteed aan de internationale context. Daarnaast is de commissie van mening dat de gezamenlijke basis van de drie studierichtingen aan de smalle kant is. De dwarsverbanden tussen de studierichtingen zouden dan ook concreter vormgegeven kunnen worden. Door studenten meer gezamenlijk projecten te laten uitvoeren leren zij al in een vroeg stadium samenwerken met verwante beroepen in de sector. Ook een aanvulling van de verplichte literatuurlijst met disciplineoverstijgende studies naar duurzame gebiedsontwikkeling zou de samenhang tussen de studierichtingen kunnen verstevigen.

Programma dekt de eindkwalificaties

Studenten van de opleiding Plattelandsvernieuwing kiezen vanaf het begin voor één van de drie studierichtingen en volgen een vierjarig programma dat is opgebouwd uit vier blokken per jaar. In elk blok volgen studenten twee modules die zich richten op een specifiek thema. De opleiding geeft in haar kritische zelfreflectie aan dat bij de

ontwikkeling van het curriculum de beoogde eindkwalificaties leidend zijn geweest. Deze zijn weergegeven in zogenaamde competentiekaarten, op basis waarvan per module leerdoelen zijn gedefinieerd. Deze hebben geleid tot het feitelijke programma. Binnen ieder blok wordt gestreefd naar variatie in theorie, praktijk, excursies, vaardigheden en projecten. Hoor-, instructie- en werkcolleges staan in het teken van het thema van het

betreffende blok en omvatten zowel vakinhoudelijke onderwerpen, vaardigheidstrainingen evenals reflectie op houding en attitudes.

Het eerste jaar van de opleiding is oriënterend van aard. Studenten leren hun vakgebied kennen en gaan in het laatste blok van het jaar op oriëntatiestage, om het beroepenveld te verkennen. Het tweede jaar van de opleiding is gericht op een verdere verdieping van het vakgebied. In ieder blok doorlopen de studenten twee modules met een eigen thema. Studenten maken zich het aangeboden onderwerp eigen door middel van theorielessen en praktijkopdrachten en praktijkprojecten. Veel van de projecten in het tweede jaar worden voor reële opdrachtgevers uit het werkveld uitgevoerd. In het derde jaar wordt de opgedane kennis en inzicht door middel van een binnenlandse en buitenlandse stage verdiept en toegepast. Tijdens de stages werken de studenten individueel aan een projectopdracht en schrijven zij een procesverslag waarin hun persoonlijke ontwikkeling centraal staat. Na deze stages, in het laatste blok van het derde jaar, verdiepen de studenten zich in twee modules. De opleiding verwacht dat de zelfstandigheid van de studenten is toegenomen ten opzichte van het tweede jaar en de complexiteit en het niveau van de opdrachten is daarom ook hoger. Het vierde jaar staat in het teken van een uitdieping van de complexiteit, nadere reflectie en de specialisatie van de student. In dit laatste jaar is veel ruimte voor individuele accenten. De student moet met wat hij zich in de afgelopen drie jaar eigen heeft gemaakt, oog hebben voor de deelaspecten, fasering en knelpunten van projecten en daarover kunnen reflecteren. De laatste twee blokken van het vierde jaar worden besteed aan de bedrijfsopdracht: de afstudeeropdracht. De afstudeeropdracht wordt door twee of drie studenten uitgevoerd in een team, dat naast de studenten bestaat uit een begeleidende docent en de opdrachtgever.

Iedere studierichting legt eigen accenten in de benadering van de duurzame groene leefomgeving. Waar Stad- en streekontwikkeling zich richt op de problematiek van gebiedsontwikkeling en een sterke maatschappelijke communicatieve insteek heeft, is Tuin- en landschapsmanagement gericht op het

ontwerp, de inrichting en het beheer van groene buitenruimten. Landscape Design is de meest specialistische van de studierichtingen. Het doel van deze richting is om studenten op te leiden tot ontwerpers. Studenten Landscape Design leren werken op alle schaalniveaus en kunnen voor zowel het stedelijk als het landelijk gebied ontwerpen. In bijlage 5 is een volledig overzicht opgenomen van de curricula van de drie verschillende afstudeer-richtingen.

Ten behoeve van een goede beroepsvoorbereiding wordt tijdens de opleiding veel aandacht besteed aan kennismaking met het beroepenveld en de beroepspraktijk. Dit wordt bereikt door de oriëntatiestage in het eerste jaar, de stages in het derde jaar, excursies naar bedrijven, de projecten voor externe opdrachtgevers vanaf het tweede jaar en het afstudeerproject in het vierde jaar van de opleiding. De onderwerpen en thema's waar studenten mee aan de slag gaan, hebben naarmate de studie vordert steeds meer betrekking op de reële context van de beroepspraktijk. De visitatiecommissie heeft voorbeelden gezien van projecten, variërend van tweedejaars opdrachten tot afstudeeropdrachten. Van de studierichting Tuin- en landschapsmanagement, bijvoorbeeld, heeft de commissie een uitwerking van een project gezien voor de stad Nijmegen waarin een vertaling is gemaakt van een visie op de stedelijke inrichting naar concrete voorstellen voor een cluster wijken. Dit was een reëel project, en het voorstel van de studenten is dan ook geëvalueerd door het projectbureau dat de opdracht van de gemeente Nijmegen had gekregen. Een ander voorbeeld dat de commissie heeft gezien was een ontwerp-opdracht voor tweedejaars Landscape Design. Deze studenten hadden een ontwerp gemaakt voor een fictief gebied waarin gezocht moest worden naar een balans tussen natuur, wonen en recreatie. De studenten hadden duidelijk met veel inzet aan hun opdrachten gewerkt en vertelden met veel enthousiasme en kennis van zaken over de manier waarop zij de projecten hadden uitgevoerd.

De stages vormen een belangrijk element in de opleiding. Hiervoor is in totaal 56 EC ingeruimd. De oriëntatiestage van tien weken heeft tot doel de

student te laten kennismaken met zoveel mogelijk aspecten van management, beheer, inrichting en ontwerp van de groene leefomgeving, op grote en kleine schaal. Studenten die de visitatiecommissie heeft gesproken waren tevreden over de oriënterende invulling van dit eerste jaar. De binnenlandstage in het derde jaar heeft als belangrijkste doel het vergroten van kennis en de praktische toepassing daarvan. De eisen die gelden voor deze stage zijn door de opleiding vastgelegd in een stagehandleiding. Gedurende de stage werkt de student aan het oplossen van een specifiek probleem.

Elke student van Hogeschool HAS Den Bosch is verplicht stage te lopen in het buitenland. De eisen die aan deze buitenlandstage worden gesteld zijn eveneens vastgelegd in de stagehandleiding. Uit de gesprekken met vierdejaars studenten is gebleken dat de studenten de buitenlandstage als zeer leerzaam ervaren, met name voor hun persoonlijke ontwikkeling. Niet in alle gevallen lukt het de studenten om ook een waardevolle inhoudelijke stageplaats te vinden. Studenten gaven tijdens de visitatie aan dat het sterk van de student zelf afhankelijk is in hoeverre een stage inhoudelijk leerzaam is. Niettemin gaven alle studenten aan dat de buitenlandstage een geweldige inspiratiebron vormt omdat het hen dwingt de opgedane kennis aldaar te vertalen naar de eigen situatie in Nederland en de regio. De visitatiecommissie vindt de buitenlandstage een waardevol element van de opleiding maar denkt deze versterkt zou kunnen worden als de opleiding een duidelijkere keuze maakt in de doelstellingen van de buitenlandstage en nadrukkelijker toeziet op de realisatie hiervan. Daarnaast verdient het aanbeveling om het netwerk met internationale bedrijven uit te breiden, zodat de mogelijkheden vergroot worden om studenten passende inhoudelijke buitenlandstages te bieden.

Met name wanneer het gaat om de studierichting Landscape Design blijkt dat deze richting nog onvoldoende bekend is in het buitenland. Dit zou mogelijk tot problemen kunnen leiden voor derdejaars studenten bij het vinden van een geschikte stageplaats. In de gesprekken die de visitatiecommissie voerde werd aangegeven dat de

opleiding de student een alternatief zal bieden om in het buitenland ervaring op te doen (zoals enkele maanden studeren aan een buitenlandse instelling) wanneer blijkt dat het niet lukt om een stageplaats te verkrijgen.

Elk afstudeerproject komt voort uit een betaalde bedrijfsopdracht van een externe opdrachtgever. Een team bestaat uit twee of drie studenten, vaak uit verschillende opleidingen afkomstig, en een docent. De opdrachtgever geeft de kaders aan waarbinnen het team werkt. Er vindt regelmatig overleg plaats over de vorderingen van het project met de opdrachtgever. De afstudeeropdrachten worden geacquireerd door HAS KennisTransfer. Docenten spelen een belangrijke rol bij HAS KennisTransfer als projectleider, acquisiteur of consultant. De bedrijfsopdracht wordt altijd gecontroleerd op inhoud, niveau en omvang om er zeker van te zijn dat het aansluit bij de leerdoelen van de studie. De opdrachtgever betaalt voor extra begeleidingsuren van de begeleidende docent en daardoor kan de student intensief en vakinhoudelijk worden begeleid.

Omdat hierover resultaatafspraken worden gemaakt met het bedrijf waar de opdracht wordt uitgevoerd, ervaren de studenten een werksetting zoals zij deze ook na hun afstuderen zullen aantreffen. Het biedt studenten de mogelijkheid om hun kennis en vaardigheden te toetsen in de praktijk. Voor docenten brengt het verbreding, verdieping en actualisering van hun vak kennis. Dit wordt bevestigd door de huidige vierdejaarsstudenten en door de docenten die de commissie heeft gesproken.

De lintmodule Zelfmanagement I t/m IV loopt als een rode draad door de opleiding heen. Dit traject is erop gericht studenten te begeleiden in hun persoonlijke ontwikkeling. Aandacht gaat hierbij uit naar de reflectie op de individuele ontwikkeling en het werken aan verbeterpunten die hieruit voortkomen. Gedurende hun studie moeten de studenten zich inschrijven voor een minimaal aantal 'skills', waarin zij bijvoorbeeld leren solliciteren, feedback geven of discussiëren. Daarnaast dienen zij elk jaar een reflectieverslag in over hun persoonlijke ontwikkeling in dat jaar, waarin zij tevens vooruitblikken op hun leerdoelen voor het komende studiejaar. Een

laatste verplichte onderdeel van het Zelfmanagementtraject is de besteding van een aantal uur aan activiteiten die een bijdrage leveren aan persoonlijke ontwikkeling, zoals het bezoeken van vakbeurzen, het bekleden van een bestuursfunctie of het organiseren van een evenement.

In de gesprekken die de visitatiecommissie voerde met de studenten uit verschillende jaren, kwam naar voren dat studenten in de propedeutische fase niet altijd van het belang van dit persoonlijk ontwikkelingstraject zijn doordrongen. Pas in een later stadium, wanneer de studenten zelfstandig aan projecten werken, ervaren zij concreet de relevantie van de Zelfmanagementmodules. De visitatiecommissie onderschrijft met de opleiding het belang van persoonlijke ontwikkeling. Gerichte en duidelijk voorlichting aan eerstejaars vanaf het begin van de studie over dit traject verdient daarom de voorkeur.

Studenten worden vanaf het begin van de opleiding geconfronteerd met onderzoeksvaardigheden. Ofschoon de opleiding hiervoor geen aparte vakmodule in het programma heeft ingeruimd, heeft de visitatiecommissie geconstateerd dat door de projectgerichtheid van de opleiding, waarbij studenten al vanaf het eerste jaar onderzoeksopdrachten moeten uitvoeren, er in voldoende mate aandacht wordt besteed aan onderzoek.

Met het hiervoor geschetste overwegend praktijkgerichte onderwijs, waarin aandacht is voor sociale en communicatieve vaardigheden, slaagt de opleiding erin haar studenten op te leiden voor de geformuleerde eindkwalificaties, met voor elke studierichting een eigen specificatie. Vanuit zijn eigen talent, voorkeur en persoonlijke interesses kan iedere student zich in voldoende mate ontwikkelen.

De visitatiecommissie wil hierbij wel aantekenen dat de gemeenschappelijke deler van de drie studierichtingen weliswaar in de competenties tot uitdrukking komt, maar dat dit nog beter tot uitdrukking zou kunnen komen in de curricula van de studierichtingen. De studenten volgen een aantal gezamenlijke modules en moeten bij de afstudeeropdracht vaak samenwerken met een student uit een andere richting. De gezamenlijke basis van de

drie curricula is echter aan de smalle kant en zou verbreed kunnen worden, temeer daar het werkveld hier om vraagt. Met name bij de nog jonge opleiding Landscape Design is dit een punt van aandacht. Een manier om de dwarsverbanden te verstevigen zou gevonden kunnen worden in meer gezamenlijke projecten waarin studenten van de drie richtingen samenwerken. Zij krijgen daarmee een beter idee van de invulling van de andere studierichtingen en zijn daarmee beter voorbereid op de beroepspraktijk.

Actueel

Het programma is ontwikkeld vanuit de eisen en wensen van het werkveld. Het contact tussen docenten en bedrijven vindt met name plaats in het kader van onderwijsprojecten, stages en bedrijfsopdrachten. Ook de driejaarlijkse werkveldscan is gericht op het up-to-date houden van het programma. De vertegenwoordigers uit het werkveld die de visitatiecommissie heeft gesproken bevestigen dat zij worden geraadpleegd door de opleiding. Zoals onder standaard 1 ook al aangegeven zou dit echter wel structureler kunnen worden vormgegeven door de opleiding. Daarnaast worden docenten van buiten ingezet, waardoor actuele kennis en ervaring vanuit de beroepspraktijk in de opleiding wordt ingebracht.

De sector GBS, waartoe de opleiding behoort, kent een aantal strategieën om de actualiteit en relevantie van de verschillende onderdelen en dimensies van het studieprogramma bij te houden. De opleidingscommissie (bestaande uit studenten en docenten) bespreekt per blok de actualiteit van de curricula en adviseert de moduleteams. Studenten wordt driejaarlijks via module-evaluaties gevraagd naar input voor aanpassingen in het programma. Slechter scorende modules worden vaker geëvalueerd, nieuwe modules worden meteen na het eerste jaar na invoering geëvalueerd. De moduleteams worden geacht op basis van deze gegevens, naast de nieuwe inzichten vanuit het werkveld en het advies van de opleidingscommissie, veranderingen door te voeren in de modules. Het totale leerplan wordt jaarlijks met de vertrekkende vierdejaars geëvalueerd. Het opleidingsteam heeft

ieder jaar de mogelijkheid om ontwikkeluren aan te vragen om veranderingen door te voeren op modulesiveau.

De studenten die de visitatiecommissie heeft gesproken ervaren dat hun opmerkingen in een aantal gevallen – wanneer deze inhoudelijk en onderwijskundig relevant worden geacht – tot directe aanpassingen in het lesprogramma leiden. Soms is dit niet mogelijk en wordt de aanpassing later doorgevoerd. In een dergelijke situatie profiteert de volgende lichting studenten van de wijziging. Zo is naar aanleiding van feedback van studenten de stageperiode voor Landscape Design verschoven omdat dit beter aansluit bij de werkzaamheden in de groene sector (bijvoorbeeld het aanplanten van nieuw gewas) in die periode.

De visitatiecommissie heeft de literatuur van de opleiding ingezien en geconstateerd dat deze adequaat aansluit op de specialismen van de drie studierichtingen. Wel heeft de commissie een lacune vastgesteld voor wat betreft algemene, integrerende visies op het gedeelde kader van de richtingen, namelijk de dynamische relatie tussen stad, groene/ duurzame leefomgeving en buitengebied. Volgens de deskundigen in de commissie is hier veel relevante, actuele vakliteratuur over te vinden en zou het de actualiteit van het programma ten goede komen wanneer de verplichte literatuurlijst hiermee wordt aangevuld.

Internationalisering is HAS-breed in ontwikkeling. Het vormt ook een speerpunt voor de opleiding Plattelandsvernieuwing. In 2007 is er een adviesnotitie geschreven die nu per opleiding een vervolg moet krijgen. Deze wordt in het studiejaar 2011-2012 verder uitgewerkt in ambities voor de opleiding en vertaald in concrete acties. In haar visie voor 2020, die dit jaar (2011) is opgesteld, heeft de opleiding al enkele speerpunten geformuleerd, zoals de uitbreiding van het internationale netwerk buiten Europa en het uitnodigen van internationale gastsprekers.

Los van de verdere uitbouw van internationalisering binnen de HAS wordt de internationale component van de opleiding ingevuld door de buitenlandse stage en excursies naar het buitenland. De studierichting Landscape Design organiseert

bijvoorbeeld jaarlijks excursies naar Parijs en Zuid-Engeland. De opleiding biedt daarnaast studenten de gelegenheid enkele maanden te studeren aan een instelling in het buitenland.

De visitatiecommissie onderschrijft het belang van internationalisering voor de actualiteit van de opleiding. Zij is echter wel van mening dat de internationale context nog meer binnen de modules zelf aan bod zou kunnen komen. Het zou goed zijn wanneer studenten kennis hebben van de bredere context van hun beroep, zoals bijvoorbeeld de Europese kaders van ruimtelijke ordening, de groei van multifunctionele landbouw en de invloeden van globalisering op de groene sector in Nederland.

De opleiding Plattelandsvernieuwing heeft nog geen lectoraat toegewezen gekregen. HAS Den Bosch beschouwt de opleiding als een belangrijk platform voor kennisontwikkeling binnen de gehele instelling omdat zij dicht op actuele discussies rond ruimtelijke ontwikkeling, regionale transitie en stadslandbouw zit. Tijdens de visitatie hebben staf en management te kennen gegeven dat een eigen lectoraat een belangrijke wens is voor de toekomst. De financiering van een lectoraat in deze sector is niet eenvoudig, maar inmiddels is er een aanvraag ingediend voor een lectoraat rondom het thema 'stadsregio's'. In de visie van de opleiding op 2020 spreekt men ook de wens uit om docenten zich meer te laten toeleggen op eigen toegepast onderzoek. De visitatiecommissie onderschrijft de wens van de opleiding voor een eigen lectoraat. De studierichtingen raken allen aan actuele discussies en ingrijpende ontwikkelingen rondom stad en leefomgeving. Toegepast onderzoek vanuit deze opleiding zou een waardevolle bijdrage kunnen leveren aan kennisontwikkeling binnen de HAS en de agrarische sector in het algemeen, aldus de commissie.

Didactisch concept

Het didactisch concept van de opleiding is gericht op praktijkgestuurd leren, waarbij de ontwikkeling van kennis en vaardigheden veelal plaatsvindt in teamverband. In het eerste jaar werken studenten middels probleemgestuurd onderwijs (PGO) aan casussen. In groepsverband analyseren ze het

probleem, bestuderen zelfstandig de noodzakelijke studiematerialen en werken naar een individuele oplossing toe. De resultaten worden weer in de groep besproken. Zo wordt in het eerste jaar de basis gelegd voor het projectonderwijs (PO) dat vanaf het tweede jaar de belangrijkste onderwijsmethode vormt. Vanaf het tweede jaar worden veel reële opdrachten voor opdrachtgevers uit het werkveld uitgevoerd. Een moduleteam bekijkt wat voor opdracht past bij de leerdoelen van de module in kwestie en zoekt in het netwerk van de opleiding welke organisaties of bedrijven hierop aansluiten. In de projecten zit door de jaren heen een opbouw qua complexiteit. De visitatiecommissie heeft gezien dat in de handleiding Projectonderwijs en de projectequalizer is opgenomen hoe dit wordt uitgewerkt in activiteiten van docenten en studenten.

Binnen het didactisch concept is de verantwoordelijkheid van de student voor zijn eigen leerproces van groot belang. Daarbij is het werken in teamverband onontbeerlijk. Zo worden studenten voorbereid op het beroepsleven waarin het feedback geven aan collega's en het reflecteren over het proces vereiste vaardigheden zijn.

De visitatiecommissie is van mening dat de werkvormen van de opleiding aansluiten bij het didactisch concept. Zo worden de projecten-opdrachten in de eerste fase van de studie gesloten geformuleerd en werken studenten stapsgewijs naar een einddoel toe. Later in de studie wordt via gestandaardiseerde werkvormen naar een meer open invulling van projectonderwijs toegewerkt. Naast projecten maakt de opleiding gebruik van hoor-, instructie- en werkcolleges, practica, trainingen, stages en excursies.

Binnen de studierichting Landscape Design wordt (naast bovengenoemde werkvormen) ook gebruik gemaakt van ontwerpateliers. In deze ateliers volgen de studenten en mix van werk- en hoorcolleges rondom het ontwerpproject dat centraal staat. De ontwerpateliers maken ook gebruik van het PGO-systeem en PO-onderwijs. Er is een team van vier ontwerpers dat de studenten elke week ziet en begeleidt bij het project. Studenten krijgen les in het

tekenen van een ontwerp en worden begeleid bij het creatieve proces. De docenten gaven aan dat de creatieve component het ontwerpproces zeer belangrijk is. Studenten van Landscape Design worden nadrukkelijk tot creatieve ontwerpers opgeleid, al moeten studenten ook technisch vaardige tekenaars zijn.

De commissie is zeer te spreken over de keuze van ateliers als werkvorm, maar moedigt de opleiding aan deze werkvorm verder te ontwikkelen. De opleiding maakt al wel gebruik van vaste ontwerpkolommen, maar dit zijn in de ogen van de visitatiecommissie nog geen echte ateliers. Verbeterpunten zijn onder andere de aanwezigheid van (24 uur per dag) toegankelijke atelierruimtes, printfaciliteiten en een maquettekamer, maar ook het gebruik van professionals bij presentaties in de vorm van *visiting critics*.

Samenhang

De samenhang in het programma wordt gewaarborgd op diverse manieren. Het onderwijsprogramma is opgebouwd uit modules die variëren in omvang en zich elk richten op een ander thema dat voor het beroepsveld van belang is. De modules worden per blok aangeboden en binnen elk blok is er sprake van een variatie in theorie, praktijk, vaardigheden, projecten en excursies. Dankzij het PGO-onderwijs in het eerste jaar en het PO-onderwijs in de daaropvolgende jaren, maken studenten de noodzakelijke kennis, vaardigheden en attitudes in hun samenhang eigen.

De competenties worden gefaseerd eigen gemaakt door de studenten. Zo is er in het eerste jaar van de opleiding vooral aandacht voor het opdoen van basiskennis en -vaardigheden en het aanleren van de juiste attitude per competentie. In deze fase toetst de opleiding op deelaspecten van kennis, vaardigheden en attitudes, maar altijd met de beroepscontext als uitgangspunt. Naarmate de studie vordert worden de studenten geacht in toenemende mate te voldoen aan de gestelde eisenkwalificaties. Tijdens projecten in de hoofdfase en stages worden de beheersingsindicatoren per competentie voornamelijk integraal getoetst. De lintmodule Zelf-

management I t/m IV draagt eveneens bij aan de samenhang van het programma. Deze module loopt als een rode draad door de vier jaren van de opleiding heen. Studenten leren daarin structureel te reflecteren over hun persoonlijke ontwikkeling en hun vorderingen ten aanzien van de competenties in relatie tot het programma. Aan het einde van elk jaar doen zij verslag van hun ontwikkeling en stellen leerdoelen op voor het komende jaar.

Volgens de visitatiecommissie wordt de samenhang van het programma – inhoudelijk en in de werkvormen – gewaarborgd doordat studenten kennis en vaardigheden opdoen in relatie tot een thema of onderwerp per module. Zowel het PGO-onderwijs als het PO-onderwijs geven structuur en samenhang aan deze afzonderlijke modules en garanderen dat de competenties integraal worden eigengemaakt. Dankzij de Zelfmanagementmodule leren studenten reflecteren over de verbinding tussen de verschillende fases in de opleiding in relatie tot hun eigen voortgang.

Studeerbaarheid

De opleiding bevraagt studenten en alumni periodiek over de kwaliteit van het onderwijsprogramma en de effectiviteit daarvan voor het functioneren in het werkveld. Ook informele gesprekken kunnen leiden tot aanpassing van het onderwijsprogramma. Uit studenttevredenheids-enquêtes blijkt dat studenten het programma voldoende uitdagend vinden. Ze worden goed op de praktijk voorbereid en zijn tevreden over de opzet.

Studenten geven aan dat de opleiding goed te doen is, al zijn sommige modules intensiever dan anderen. Volgens de studenten die de commissie heeft gesproken kan de studiedruk variëren en is deze afhankelijk van het type module dat wordt gevolgd. Gemiddeld besteden de studenten zo'n 40 uur per week aan hun studie. Het onderdeel 'Assortimentkennis' binnen de drie studierichtingen wil nog wel eens een struikelblok vormen voor studenten, vooral voor studenten die direct van de havo afkomen.

Binnen de opleiding zijn er studenten met autisme en dyslexie, gaf de studieadviseur van PV aan tijdens de visitatiedag. Voor studenten met functie-

beperkingen worden passende maatregelen getroffen. Het gaat dan om extra tijd, aparte ruimtes tijdens examens en extra ondersteuning tijdens het leerproces. Instellingsbreed zijn er vijf studieadviseurs verantwoordelijk voor het project 'Handicap en studie'. De aanpak scoort goed, zoals blijkt uit de gebruikstoets 'Studeren met een handicap 2010' waarin de HAS op een derde plaats staat. Een student die door ziekte studieovertraging had opgelopen, bevestigde tijdens de visitatiedag het professionalisme van de opleiding bij de begeleiding van studenten met een lichamelijke beperking.

Studiebegeleiding

Iedere student krijgt een persoonlijke mentor die hem gedurende het studieproces begeleidt en ondersteunt in het maken van keuzes die van belang zijn voor zijn persoonlijke ontwikkeling. Iedere tien weken vindt een gesprek met de student plaats. Hierin worden de studievoortgang en de ervaringen van de student besproken. Docenten vervullen eveneens een rol als coach in het leerproces van de student en hebben oog voor de individuele leerbehoefte(n) van de student. Dit beeld dat door de opleiding wordt geschetst, wordt bevestigd door de studenten die de visitatiecommissie heeft gesproken. Zij zijn enthousiast over de docenten en geven hoog op over de persoonlijke, informele sfeer en de bereidheid van docenten studenten bij te staan en te helpen. Indien een student behoefte heeft aan uitgebreidere ondersteuning kan hij terecht bij de studieadviseur.

Instroom

De opleiding hanteert de wettelijke toelatingseisen en stelt geen eisen aan het profiel van aankomende studenten. Alleen havisten met het profiel Cultuur en Maatschappij dienen ook examen te hebben gedaan in wiskunde A of B. Studenten die een vierjarige opleiding hebben gevolgd in een soortgelijke sector kunnen in het tweede jaar instromen. Mogelijkheden voor vrijstellingen worden individueel bekeken door de studieadviseur. Voor het wegwerken van deficiënties vanuit de vooropleiding biedt de HAS een tweetal faciliteiten:

een deficiëntie cursus wiskunde, in juni gegeven, of het volgen van de zogenaamde mbo-HAS-cursus.

Met studenten die zich inschrijven voor de studierichting Landscape Design voert de opleiding intakegesprekken, waarbij de creatieve motivatie van de student nadrukkelijk aan de orde komt. Soms wordt het advies gegeven om de opleiding niet te doen. Met name bij de opleiding Landscape Design is het van belang dat de student creatief gemotiveerd is om tot ontwerper te worden geschoold. Uit de praktijk blijkt dat studenten een negatief of twijfelachtig advies serieus nemen en hun studiekeuze heroverwegen. Docenten met wie de visitatiecommissie heeft gesproken, geven aan dat studenten die een negatief adviesgesprek hebben gehad en toch met de opleiding starten, vaker uitvallen. In sommige gevallen gaat het wel goed, maar dit is eerder uitzondering dan regel. Studenten kiezen vanaf het begin voor een studierichting. Een overstap tussen de richtingen komt niet veel voor, hooguit 1 of 2 keer per jaar.

Docenten

Het kernteam waarmee het onderwijs in de opleiding wordt verzorgd bestaat uit 28 medewerkers. Allen zijn hoger opgeleid; veertien hebben een universitaire opleiding, veertien een hbo-opleiding afgerond en twee medewerkers zijn gepromoveerd. Alle docenten hebben bedrijfservaring opgedaan via de begeleiding van stages, bedrijfsopdrachten en docentenstages. Een aantal docenten heeft daarnaast trainingen en opleidingen aan professionals verzorgd via HAS KennisTransfer. Een voorbeeld hiervan is de cursus Expert Natuurgras voor de Beheerder Sportvelden, gegeven aan diverse beheerders van de sportvelden van gerenommeerde voetbalclubs.

Startende docenten worden in het eerste jaar dat zij bij de opleiding werkzaam zijn bijgeschoold op didactisch niveau. Zij volgen als groep een traject dat wordt begeleid door een externe partij. Er zijn faciliteiten voor docenten om zich te laten bijscholen op het eigen vakgebied en docenten nemen regelmatig deel aan cursussen en symposia. Drie medewerkers volgen op dit moment een

masteropleiding. In het kader van de internationaliseringsdoelstellingen van de opleiding is een groot aantal docenten naar Cambridge (UK) geweest om aan een taleninstituut hun beheersing van het Engels te verbeteren.

Onderlinge samenwerking tussen docenten staat hoog in het vaandel van de opleiding. Elke module heeft zijn eigen team. Omdat ieder teamlid in verschillende moduleteams een rol speelt, wordt de onderlinge uitwisseling van expertise en vaardigheden bevorderd. Elke tien weken is er een opleidingsoverleg waarin opnieuw kennisuitwisseling centraal staat. Zo worden alle medewerkers betrokken bij het beleid van de opleiding.

Studenten hebben door middel van de module-evaluaties de mogelijkheid aan te geven wat zij van de docenten vinden. Beginnende docenten worden uitgebreid geëvalueerd door studenten (enquêtes) en mededocenten (peer reviews). Ook docenten die betrokken zijn bij afstudeerprojecten (BO's) en HAS KennisTransfer worden door de opdrachtgever beoordeeld (enquêtes). Deze evaluaties gebruikt de opleidingsdirecteur in de beoordelingsgesprekken met de docenten. In de gesprekken met de studenten heeft de visitatiecommissie ervaren dat de studenten over het algemeen zeer tevreden zijn over hun docenten.

De visitatiecommissie constateert dat het docententeam qua scholing voldoende geëquipeerd is om het onderwijs van de opleiding te verzorgen. De docenten zijn opgeleid in een voor de opleiding relevant vakgebied en weten in de regel een goede verbinding te maken met die beroepspraktijk. Wanneer het gaat om concrete en recente werkervaring, is deze in mindere mate vertegenwoordigd (1/3 van het docentenbestand). Een aantal docenten is relatief jong met geen of een beperkt aantal jaren aan werkervaring, oudere docenten zijn in sommige gevallen omgeschoold vanuit een andere discipline. De opleiding geeft aan dat deze mix in het docententeam een bewuste keuze is. In gesprekken met studenten bleek echter dat daardoor de relatie met het werkveld niet altijd even krachtig is bij elke docent. De visitatiecommissie is van mening dat de opleiding een keuze

zou moeten maken voor een meer gerichte werving van docenten met recente en relevante werkervaring, of de expertise van de staf sterker zou moeten aanvullen door een intensievere en structurelere betrokkenheid van het werkveld in en bij het programma. Een voorbeeld dat meer navolging verdient, kwam aan bod tijdens de visitatiedag met een korte presentatie van een docent (verbonden aan twee van de drie studierichtingen) die vanuit het thema multifunctionele landbouw verschillende sectoren in het werkveld met elkaar in gesprek bracht en projecten initieerde. De opgedane kennis bracht zij weer terug naar de opleiding door studenten te koppelen aan ondernemersvraagstukken.

De visitatiecommissie was aangenaam getroffen door het enthousiasme van de docenten en de passie waarmee zij hun vak uitoefenen. Dit wordt ondersteund door de feedback van de studenten over de docenten. Studenten prijzen de kleinschaligheid van de opleiding, de toegankelijkheid en toewijding van de docenten, en de algehele prettige sfeer die er heerst.

Faciliteiten

Hogeschool HAS Den Bosch is gehuisvest in een modern gebouw dat zowel per openbaar vervoer als per auto goed bereikbaar is. De ruimtes in het gebouw sluiten goed aan bij de werkvormen die de opleiding hanteert. Zo zijn er lokalen voor hoor-, instructie- en werkcolleges, alsook ruimtes waarin studenten onderling overleg kunnen voeren over projecten.

Door de grote groei van het studentenaantal is het de laatste jaren druk geworden op de HAS. Om deze groei op te vangen, huurt de HAS lokalen bij op loopafstand van de instelling. Per 1 juli 2011 komt er veel ruimte vrij in het eigen gebouw dankzij het vertrek van een andere hogeschool (STOAS).

Studenten kunnen gebruik maken van een aantal algemene voorzieningen zoals draadloos internet, een mediatheek en het studiepaleis, dat beschikt

over literatuur en digitale media die aansluiten bij de vakgebieden binnen de opleiding. Alle studenten hebben toegang tot relevante software.

Voor de opleiding zijn er ook specifieke voorzieningen. Er is een ruime schooltuin die studenten gebruiken voor het uitbreiden van hun assortimentkennis. Vanaf 1 juli 2011 beschikt de HAS over een volledig nieuw aangelegde tuin. Voor het uitvoeren van bodemkundig onderzoek zijn laboratoria aanwezig. Ook zijn er ingerichte ruimten voor het gebruik van vakgerelateerde software zoals GIS en Autocad. De HAS overweegt een opleiding te starten in GEO Media & Design. Een dergelijke nieuwe opleiding zal een positieve invloed hebben op de beschikbaarheid van expertise en faciliteiten voor virtuele tools voor ruimtelijke visualisatie.

De opleiding maakt zoals eerder aangegeven al wel gebruik van vaste ontwerplokalen maar heeft nog geen eigen ateliers, wat voor de richting Landscape Design een gemis is. Het ontwerpproces staat of valt bij een (24 uur per dag) toegankelijke atelierruimte waarin teams ongestoord kunnen toewerken naar een creatief product. Daarbij horen ook de beschikbaarheid van printfaciliteiten en een maquettekamer. De studenten die de commissie heeft gesproken geven aan dat het de betrokkenheid en toewijding van de projectgroepen ten goede zou komen wanneer zij een eigen atelier tot hun beschikking zouden hebben. De staf van de opleiding heeft benadrukt dat ook zij eigen ateliers heel belangrijk acht voor haar ontwerpstudenten en dat een dergelijke ruimte in de toekomst gerealiseerd zal worden. Het CvB heeft in haar plannen voor 2018 vastgelegd dat zij een aantal Design & Innovation Centra wil realiseren in het gebouw: grote studio's en ateliers waarin de ontwerpprojecten zouden kunnen plaatsvinden. Landscape Design zal hier ook voor in aanmerking komen. De commissie is van mening dat Landscape Design alleen tot een volwaardige ontwerppopleiding kan uitgroeien wanneer het de juiste faciliteiten biedt aan haar studenten en steunt de opleiding dan ook volledig in haar wensen op korte termijn ateliers te kunnen openen voor haar studenten.

3. Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing en toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting: Het gerealiseerde niveau blijkt uit de tussentijdse en afsluitende toetsen, de afstudeerwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren. De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk.

De visitatiecommissie kwalificeert op grond van de gesprekken en de onderliggende documentatie de toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties als **goed**. De visitatiecommissie heeft geconstateerd dat het eindniveau van de studenten goed is. De afstudeerprojecten zijn van een kwalitatief hoog niveau en de studenten voldoen ruimschoots aan de eisen van het beroepenveld. Afgestudeerden beheersen het vak, zijn breed georiënteerd en in staat nieuwe zaken snel op te pakken, aldus vertegenwoordigers uit het werkveld. Ook de studenten van de nog jonge studie Landscape Design vertonen een goed niveau in hun toetsen en projecten. De toetsing binnen de opleiding wordt op adequate wijze uitgevoerd. Bij de beoordelingen en evaluaties vormen de eindkwalificaties de leidraad. Het eindniveau is geconcretiseerd in objectieve, intersubjectieve beoordelingscriteria, die door meerdere beoordelaars en op een passende wijze worden getoetst. Studenten worden inzichtelijk geïnformeerd over de inhoud, vorm en momenten van toetsing. De kwaliteit van het toetsingssysteem wordt geborgd door effectieve overlegstructuren tussen docenten, moduleteams, de opleidingscommissie en de toetscommissie.

Valide

Het toetsbeleid van de opleiding Plattelandsvernieuwing is eind 2010 vastgelegd in een sectorbrede beleidsnotitie 'Toetsbeleid Green Business School'. Dit document beschrijft de doelen en uitgangspunten van het toetsbeleid: de regels en procedures die de opleiding hanteert bij de beoordeling van de verschillende toetsvormen, de rollen van de betrokken personen bij de toetsing van de studenten en de wijze waarop de kwaliteitszorg rondom toetsing wordt uitgevoerd. In de OER's van de drie studierichtingen is vastgelegd hoe de einddoelen van de opleiding zijn vertaald naar competentiebeschrijvingen, waarin tevens is aangegeven hoe tijdens de studie alle onderdelen van de competenties worden getoetst en beoordeeld.

De opleiding beoogt studenten integraal te beoordelen op de verworven competenties. Op verschillende momenten in het curriculum beoordelen docenten, stagebegeleiders, opdrachtgevers en gastbeoordelaars de studenten op kennis, het geleverde product, attitude en het leerproces. De opleiding hanteert verschillende toetsvormen

om de competenties te beoordelen bij de studenten:

- Schriftelijke toets
- Schriftelijk verslag
- Mondelinge toets
- Presentatie
- Assessment
- Inzet- en inbrengbeoordeling door docent en studenten onderling
- Het reflectieverslag of –gesprek

In het toetsbeleid van de opleiding staat de beroepspraktijk centraal. Het leren in de praktijk staat immers voorop binnen de opleiding Plattelandsvernieuwing. De beoordeling vindt dan ook plaats in de context van realistische en/of reële beroepssituaties. In het tweede en derde jaar voeren studenten projecten uit bij bedrijven die ook betrokken worden bij de beoordeling. In het afstudeertraject van de opleiding worden zelfs resultaatafspraken gemaakt met bedrijven over uit te voeren projecten van studenten.

De visitatiecommissie heeft toetsen ingezien van de afgelopen twee jaren en heeft kunnen vaststellen dat de opleiding inderdaad met een breed spectrum

aan toetsvormen haar studenten beoordeelt, en dat deze toetsen zowel qua inhoud als qua vorm aansluiten bij de vooraf gestelde leerdoelen. De opleiding heeft met andere woorden voldoende instrumenten in handen om per onderdeel een passende toetsvorm in te zetten, aldus de visitatiecommissie.

Naast de beroepspraktijk besteedt de opleiding veel aandacht aan de ontwikkeling van het leerproces van de studenten. Het ontvangen en geven van feedback beschouwt de opleiding als onderdeel van dit proces, met name als het gaat om projecten, stages en bedrijfsopdrachten. Door zelf na te denken over de feedback die ze krijgen en de prestaties van medestudenten, ontwikkelen studenten hun oordeelsvermogen over eigen prestaties in relatie tot die van anderen. Op deze manier worden studenten voorbereid op de werksituatie waarin werknemers elkaar van feedback moeten voorzien. Het onderdeel Zelfmanagement – een lintmodule die het hele curriculum doorloopt – is een belangrijk instrument in de ontwikkeling van zelfreflectie bij de studenten.

GBS heeft recent een projectgroep Toetsbeleid in het leven geroepen die speciaal belast is met de evaluatie en ontwikkeling van het toetsbeleid binnen de sector. Speciale aandacht heeft deze projectgroep voor de bredere implementatie van het vier-ogen-principe en de kwaliteit van de schriftelijke toetsen. Ook heeft de sector recentelijk een toetscommissie aangesteld, bestaande uit minimaal drie docenten die elk maximaal vijf jaar deel uitmaken van deze commissie. De toetscommissie borgt de actualiteit van het toetsbeleid en voorziet docenten van informatie hierover. Daarnaast ziet zij toe op de kwaliteit van de uitvoering van de toetsing. De toetscommissie heeft contact met de kwaliteitscoördinatoren van de opleiding over de uitkomsten van de module-audits en stelt minimaal een keer per jaar docenten en management op de hoogte van haar bevindingen en activiteiten. De toetscommissie heeft een klankbordgroep van studenten, die zij regelmatig raadpleegt voor advies en feedback.

Betrouwbaar

Om de competentieontwikkeling zo objectief en betrouwbaar mogelijk te beoordelen, zijn van alle competenties beheersingsindicatoren geformuleerd. Deze zijn opgenomen in het onderwijs- en examenreglement van de opleiding. De visitatiecommissie is van mening dat de beheersingscriteria een adequate concretisering en objectivering vormen van de competenties.

De toetsen binnen de opleiding dienen aan een aantal kwaliteitseisen te voldoen. De opleiding vereist dat de toetsen specifiek zijn, dat wil zeggen, dat zij alleen de stof en vaardigheden toetsen die de student zich in het al genoten onderwijs eigen heeft kunnen maken. Een toets moet ook discriminerend zijn, oftewel, een beoordeling moet zodanig zijn dat er onderscheid gemaakt wordt tussen studenten die de stof beter, dan wel minder goed beheersen. Iedere toets dient objectief en intersubjectief te kunnen worden beoordeeld (door verschillende beoordelaars) en bij de toetsing van assessments, mondelinge toetsen en presentaties zijn altijd meerdere docenten betrokken. Dit kan variëren van de betrokkenheid van meerdere docenten bij het ontwikkelen van een tentamen, tot het vier-ogen-principe bij de beoordeling.

Docenten zorgen voor de constructie van toetsen en opdrachten en hebben eveneens een centrale rol bij de beoordeling hiervan. Zij ontwikkelen antwoordmodellen en beoordelingsformulieren en geven kaders voor (zelf)beoordeling. Stage- en bedrijfsbegeleiders van externe opdrachtgevers worden structureel als medebeoordelaars bij de afstudeerprojecten en stages betrokken. Studenten hebben bij elk project vanaf het tweede jaar een rol als medebeoordelaar en daarnaast worden studenten gevraagd zichzelf te beoordelen tegen de achtergrond van het (competentie)profiel van de opleiding. Het zogenoemde bonus/malus systeem ontmoedigt studenten mee te liften met anderen: studenten krijgen punten van medestudenten en docenten voor hun deelname en betrokkenheid.

De opleiding hanteert een aantal instrumenten om de betrouwbaarheid van het toetssysteem te

waarborgen. Moduleteams bespreken op regelmatige basis de toetsen met elkaar. Afspraken over de begeleiding en beoordeling van stages en bedrijfsopdrachten zijn vastgelegd in het toetsbeleid, de stagehandleidingen en bedrijfsopdracht-handleidingen. Het vier-ogen-principe wordt o.a. ingezet bij de beoordeling van buitenlandstages. Meeliftgedrag uit het verleden is nu nagenoeg verholpen door de beoordelingen van projecten aan te vullen met individuele kennistoetsen en binnen projecten hebben studenten een rol als medebeoordelaar. Middels studentenevaluaties, functioneringsgesprekken en met behulp van de opleidingscommissie wordt ook nagegaan in hoeverre het toetsbeleid wordt uitgevoerd door de betrokken docenten.

In het kader van de bedrijfsopdrachten hanteren de docenten duidelijke beoordelingsformulieren. De visitatiecommissie merkt op dat deze formulieren veel aandacht besteden aan de persoonlijke ontwikkeling van de student, maar minder inzichtelijk maken wat de individuele bijdrage van de student aan het geleverde product is geweest. Ook was niet altijd na te gaan wie er betrokken waren geweest bij de beoordeling. Uit nadere vragen hierover bij de opleiding kwam naar voren dat studenten wel degelijk individueel worden getoetst op de kwaliteit van hun producten, door zowel docenten als externe beoordelaars. Gedurende het afstudeertraject reflecteren docenten en opdrachtgevers structureel over de voortgang en productiviteit van de student. De visitatiecommissie is van mening dat het de transparantie van de toetsing ten goede zou komen wanneer deze onderdelen in de beoordelingsformulieren explicieter vermeld worden. De opleiding heeft tijdens de visitatie aangegeven dat in een recente vernieuwingsslag rondom de bedrijfsopdracht nieuwe toetsings- en beoordelingsformulieren zijn ontwikkeld waarin de individuele prestatie van de student tijdens groepsopdrachten beter tot uitdrukking komt en onderbouwd wordt.

Wanneer een student twijfelt over de betrouwbaarheid van de toetsing kan hij of zij zich wenden tot de examencommissie van de opleiding. HAS kent een centraal examenreglement dat door alle

opleidingen wordt ingezet. De centrale examencommissie adviseert het College van Bestuur, stelt richtlijnen op en houdt toezicht op de uitvoering van de examenregeling. De afzonderlijke examencommissies van de opleidingen zijn verantwoordelijk voor de vaststelling en uitreiking van getuigschriften, het verlenen van vrijstellingen en ontheffingen en de afhandeling van bezwaren. Naar aanleiding van de nota Handreiking Examencommissies van de HBO-raad (d.d. februari 2011) heeft de HAS wijzigingen in de examenregeling en in de samenstelling van de examencommissie doorgevoerd. De voorzitters van deze commissies komen regelmatig samen om zaken rondom toetsen en beoordelingen te bespreken en verbeteringen te implementeren.

De visitatiecommissie is van mening dat de opleiding de betrouwbaarheid van haar toetsing op adequate wijze bewaakt. De procedures en regels zijn inzichtelijk voor studenten en docenten, men signaleert op tijd zwaktes in het systeem (zoals meeliftgedrag bij gezamenlijke projecten) en neemt maatregelen om deze in de toekomst te voorkomen. De commissie is zeer te spreken over het voornemen van de opleiding om het vier-ogen-principe verder te implementeren in de toetsing en meer aandacht te besteden aan de toetsing van de individuele prestatie van de student.

Studentbeeld

De opleiding informeert haar studenten over de toetsvormen via het moduleboek en door een bespreking tijdens een van de bijeenkomsten. Zij ontvangen vooraf informatie over stof, vorm, moment, weegfactoren, aanwezigheidsverplichtingen en herkansingsmogelijkheden van de toetsen. De toetsvormen worden aan het begin van het studiejaar voor het hele studiejaar vastgelegd.

In gesprekken met de visitatiecommissie gaven studenten aan dat zij tevreden zijn over de manier waarop zij worden getoetst. Ondanks het feit dat veel opdrachten gezamenlijk worden uitgevoerd, zijn de studenten van mening dat zij op hun individuele capaciteiten worden beoordeeld. Ook uit de leerplanevaluaties en module-evaluaties die de

commissie heeft bekeken komt naar voren dat de toetsing en beoordeling binnen de opleiding als inzichtelijk, valide en betrouwbaar wordt ervaren door de studenten.

In de gesprekken met de visitatiecommissie gaven studenten bovendien aan dat de toetsen actueel zijn, dat zij verwijzen naar recente en relevante onderwerpen. Wat zij vooral waarderen is dat alle informatie met elkaar samenhangt ondanks de uiteenlopende toetsvormen en de verschillende moeilijkheidsgraden van de toetsen. Zoals een student het verwoordde tijdens de visitatiedag: 'Alles komt van verschillende kanten binnen en sluit op elkaar aan'.

Gerealiseerd eindniveau

Om na te gaan in hoeverre de studenten van de opleiding Plattelandsvernieuwing voldoen aan de beoogde eindkwalificaties heeft de commissie uit een lijst van de afgelopen twee jaar vijftien afstudeerwerken beoordeeld (zie bijlage 6 voor studentnummers van deze scripties). De commissie was zeer te spreken over het niveau van deze eindwerken, en was bovendien van mening dat de beoordeling gedegen had plaatsgevonden. Daar waar er hoog gescoord werd, kwam dat overeen met het niveau van het geleverde product, lagere cijfers strookten met een minder doortimmerd afstudeerwerk.

De opleiding meet tijdens de afstudeerfase in het vierde jaar of de beoogde eindkwalificaties zijn gerealiseerd. In de afsluitende bedrijfsopdracht speelt de opdrachtgever een rol in de beoordeling. Op deze wijze borgt de opleiding dat het eindniveau niet alleen overeenstemt met de eindkwalificaties, maar ook met de verwachtingen van het werkveld. De bedrijfsopdracht begint met het formuleren van een probleemstelling, veelal ingevuld door de vraag vanuit de opdrachtgever. De studenten stellen een onderzoeksplan op, verzamelen en analyseren gegevens en schrijven vervolgens een eindrapport. Studenten formuleren ook een individuele leerdoelen die zij tijdens het afstudeertraject willen behalen en evalueren deze vervolgens in een afzonderlijk reflectieverslag. De begeleiding wordt

verzorgd door de docent, die tevens onderdeel uitmaakt van het team, en door een medewerker van het bedrijf waar de opdracht wordt uitgevoerd. De commissie heeft gezien dat de bedrijfsopdrachten tot mooie resultaten leiden. Zo is het ontwerp van een student van een multifunctionele daktuin daadwerkelijk gerealiseerd op het dakterras van ZLTO, een organisatie die direct naast de HAS is gehuisvest.

Het beroepenveld is tevreden over het gerealiseerde eindniveau van de afgestudeerde studenten. Studenten beheersen het vak, zijn breed georiënteerd en in staat snel nieuwe zaken op te pakken. De brede basis maakt hen wendbaar in een organisatie, het projectmatig werken en de goed ontwikkelde communicatieve vaardigheden maken hen tot waardevolle teamleden. Ook hun vermogen tot zelfreflectie wordt als positief ervaren. Studenten van de opleiding kunnen goed samenwerken en zich goed verplaatsen in een nieuwe vraagstelling, aldus de werkveldvertegenwoordigers. Het zou goed zijn wanneer studenten van de opleiding terechtkomen in functies die gericht zijn op alliantie management in de groene sector, menen vertegenwoordigers uit het werkveld.

Zoals eerder bij standaard twee aangegeven, ervaren de studenten tijdens de bedrijfsopdracht een werksetting zoals zij deze ook na hun afstuderen zullen aantreffen. Hierdoor hebben de studenten die de visitatiecommissie heeft gesproken duidelijk het idee dat ze na hun afstuderen direct aan de slag kunnen als een beginnend beroepsbeoefenaar. De alumni zijn van mening dat de opleiding hen een degelijke basis en deskundigheid biedt om in veel verschillende functies en in verschillende sectoren van nut te kunnen zijn.

Landscape Design

Omdat de studierichting Landscape Design recent is opgericht, zijn er nog geen gegevens beschikbaar over het gerealiseerde eindniveau van de studenten die deze studierichting volgen. De visitatiecommissie heeft echter kunnen constateren dat de studierichting goed op weg is waar het gaat om de ontwikkeling van de competenties van hun

studenten. Hun producten (ontwerpen) geven blijk van een visie op het landschap, en het beroepenveld geeft aan dat deze studenten naast de creatieve ontwerpfase goed in staat zijn het verdere ontwerpproces te kunnen uitzetten en uitvoeren. De

studierichting Landscape Design is daarmee een goede aanvulling op vergelijkbare ontwerpstudies in het land, aldus de commissie.

Bijlagen

Bijlage 1 Visitatiecommissie

Deze notitie is volgens het NVAO-format opgesteld.

Verantwoording deskundigheden en onafhankelijkheid beoordelingspanel #5434

I. Basisgegevens

<i>Administratieve gegevens opleiding(en)</i> ¹	
naam opleiding zoals in CROHO	B Plattelandsvernieuwing
registratienummer CROHO	34859
oriëntatie en niveau opleiding	hbo-bachelor
graad en titel	Bachelor Plattelandsvernieuwing
afstudeerrichtingen / 'tracks'	Tuin- en landschapsmanagement Stad- en streekontwikkeling Landscape Design
onderwijsvorm(en) ²	regulier
aantal studiepunten	240
locatie(s)	's-Hertogenbosch
variant(en)	voltijd

<i>Administratieve gegevens instelling</i>	
naam instelling	HAS Den Bosch
status instelling (bekostigd of rechtspersoon voor hoger onderwijs)	bekostigd
resultaat instellingstoets kwaliteitszorg	Pilot 2009: positief
gegevens contactpersoon instelling	De heer ir T. Hattink Postbus 90108 , 5200MA 's-Hertogenbosch
e-mailadres voor kopie aanmelding	t.hattink@hasdb.nl; info@AeQui.nl

II. Overzicht panelleden en secretaris

<i>Naam (inclusief titulatuur)</i>	<i>Rol (voorzitter / lid / student-lid / secretaris)</i>	<i>Domeindeskundige (ja / nee)</i>
Ir H.A. Oostindie	lid	ja
Ir B. Wubben	lid	ja
mr K.S. Visscher	voorzitter	nee
G. Buis BHe	lid	nee
A. Moonen BSc	student	nee

¹ Panelleden kunnen voor meer opleidingen in een cluster worden ingezet; hiervoor 1 formulier invullen en benodigde gegevens herhalen.

² Hieronder worden bijvoorbeeld verstaan: afstandsonderwijs, werkplekgerelateerd onderwijs, flexibel onderwijs, competentiegericht onderwijs of onderwijs voor excellente studenten.

III Secretaris/Coördinator

Drs T. Buising	secretaris	november 2010
Drs J. Batteau	assistent secretaris	oktober 2011

IV Korte functiebeschrijvingen panelleden

1	Henk Oostindie is Senior Researcher within Rural Sociology Wageningen University
2	Bart Wubben is landschapsarchitect, onder andere in dienst van Stadsontwikkeling Rotterdam
3	Mevrouw Visscher is van 1999 tot en met 2009 onderwijsmanager en hogeschoolportefeuillehouder geweest bij de Leidse Onderwijsinstellingen. Sinds 2011 is zij o.a. aan AeQui verbonden als voorzitter van visitatiepanels.
4	Mevrouw Buis is van 1993 tot en met 2008 hogeschooldocent geweest bij de Hogeschool Utrecht (domein gezondheidszorg). Thans is zij trainer van een post-HBO-opleiding en gastdocent en tevens gecertificeerd secretaris.
5	Mevrouw Moonen heeft in augustus 2010 haar BSc behaald in Sociale Geografie aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Momenteel studeert ze aldaar voor haar master Sociale Geografie.

V Overzicht deskundigheden binnen panel³

<i>Deskundigheid</i>	<i>De deskundigheid blijkt uit:</i>
a. deskundigheid ten aanzien van de ontwikkelingen in het vakgebied	<p>De heer Wubben is door zijn betrokkenheid bij de gemeente Rotterdam goed op de hoogte van ontwikkelingen in m.n. Landscape Design en Tuin- en landschapsmanagement. Hij participeert in diverse internationale overleggen.</p> <p>De heer Oostindie is vanuit zijn onderzoeksrol aan de WUR zeer nauw betrokken bij ontwikkelingen en kennisvermeerdering op het gebied van rural development.</p>
b. internationale deskundigheid	<p>De heer Oostindie participeert in diverse internationale projecten, veelal in samenwerking met buitenlandse universiteiten. Vanuit die positie is hij goed in staat om internationale eisen vanuit de markt te relateren aan nationale en internationale opleidingen op het gebied van rural development. Voorts was hij van 2005-2008 coördinator van de Wageningen Business School opleiding 'multifunctional rural development' voor internationale professionals uit het werkveld.</p> <p>De heer Wubben participeert in internationale prijsvragen, vanuit zijn rol als zelfstandig gevestigd landschapsarchitect. Vanuit dat oogpunt heeft hij een goed en up-to-date beeld van internationale ontwikkelingen en eisen die dat stelt aan Nederlandse opleidingen.</p>

³ N.B. De secretaris is GEEN panellid

c. werkvelddeskundigheid in het voor de opleiding relevante beroepenveld	De heer Wubben heeft m.n. vanuit zijn werkzaamheden bij Gemeente Rotterdam, maar ook als bestuurslid van de alumnivereniging een goed beeld van werkveldontwikkelingen.
d. ervaring met het geven en ontwikkelen van onderwijs op het desbetreffende opleidingsniveau en deskundigheid ten aanzien van de door de opleiding gehanteerde onderwijsvorm(en) ⁴	Mevrouw Visscher is thans actief als onderwijsadviseur. Tot en met 2009 was zij manager onderwijs bij de LOI en in die hoedanigheid betrokken bij competentiegerichte onderwijsinnovatie. Mevrouw Buis is van 1993 tot en met 2008 hogeschooldocent geweest en heeft tevens diverse onderwijsmanagementfuncties vervuld; zij was betrokken bij en medeverantwoordelijk voor de invoering van competentiegericht bacheloronderwijs. De heer Oostindie was van 2005-2008 coördinator van de Wageningen Business School opleiding 'multifunctional rural development' voor professionals uit het werkveld.
e. visitatie- of auditdeskundigheid	Mevrouw Visscher heeft vele visitaties begeleid. Verder is zij door NVAO gecertificeerd als secretaris.
f. studentgebonden deskundigheid	Mevrouw Moonen heeft in augustus 2010 haar BSc behaald en studeert nu master Sociale Geografie aan de Radboud Universiteit Nijmegen.

Curricula Vitae

Henk Oostindie

Education Institution Wageningen University and Research Centre
Year: 1988
Degree and distinction obtained Master Diploma Rural Sociology

PRESENT POSITION: Senior Researcher within Rural Sociology Wageningen University, since 1993.

FIELDS OF EXPERTISE:

- Sound understanding of rural development policies
- Research experience on the relevance of differentiating farming styles in relation to rural development concerns in the Netherlands; Endogenous development potential in marginalising rural areas in Europe;
- Sound understanding and experience in assessing the impact of rural development programmes and enlarging theoretical understanding of rural development.
- Experience in farming in combination with other gainfull activities (rural tourism, nature and landscape, management, care provision) in the Netherlands and other EU member states;
- Socio-economic impact of farm based rural development activities;
- Research experience on the capitalisation of the results on multifunctional agriculture in Europe; Broadening and regrouping in Europe;
- Assessing and enhancing sustainable rural development through new modes of production;
- The role of new collective farmers initiatives in rural development.

⁴ Hieronder worden bijvoorbeeld verstaan afstandsonderwijs, werkplekgerelateerd onderwijs, flexibel onderwijs, competentiegericht onderwijs of onderwijs voor excellente studenten.

Present activities (1993 – 2011) at Wageningen University and Research Centre

Co-responsible for a variety of research projects:

CAMAR (endogenous rural development)

IMPACT (www.rural-impact.net)

Multi-Agri (www.multagri.net)

SUSCHAIN (www.sus-chain.org)

COFAMI (www.cofami.org)

ETUDE (www.ETUDerd.eu)

RUDI (www.rudi-europe.net)

Responsible for national research project on relevance of differentiating farming styles in relation to responsiveness to agri-environmental measures (For national implementation Body for Agri-environmental Measures)

Responsible for national socio-economic impact analysis of farm-based new rural development activities within European IMPACT programme

Responsible for multiple research projects on the socio-economic impact of new rural markets (e.g. with regard to rural tourism and care provision)

Responsible for Dutch contribution to European RUDI Research program on assessing impacts of rural development policies.

Co-responsible for multiple regional farming styles research programs that interrelated diversity in farming practices to the provision of public goods as nature, landscape, cultural heritage, food quality etc. Member of European Multagri workpackage team on 'multifunctionality of agriculture, plurality of rural identities and new institutional arrangements'

Co-author of several articles on multifunctional agriculture

Wageningen Business School (2005-2008)

As coordinator of the WBS course multifunctional rural development for professionals employed in the field of rural development, mr Oostindie was responsible for overall course programme with modules on 1) theoretical approaches on multi-functional agricultural and rural development; 2) European and national debate about rural development and 3) process facilitation of rural development processes.

Independent consultant (1997 – 2007)

Part-time independent consultant in the field of rural development:

- Consultancy activities for regional support agencies about rural network dynamics in relation to rural development challenges and project development opportunities.
- Co-responsible for chain based participatory research project about future perspectives of regional typical food production in the Netherlands
- Co-responsible for evaluation of major limiting and enabling factors of organic farm enterprises in the Netherlands

Bart Wubben

Opleiding:

1998-2004 Landinrichtingswetenschappen Wageningen Universiteit

2001-2002 Interspecialisatie Stedenbouwkunde TU-Delft

1997-1998 Propedeuse Groen en Landschap HAS-Delft

Werkervaring:

jan 2005 - heden dS+V, gemeente Rotterdam, landschapsarchitect

nov-dec 2004 Ruimtelijk Planbureau, project 'De LandStad, landelijk wonen in de netwerkstad'

sept 2003 - mrt 2004 Stage Rijkswaterstaat directie Zuid-Holland, project routeontwerp A12

Nevenactiviteiten:

2005 - heden Bestuurslid Alumnivereniging Wageningse Landschapsarchitecten (AWL)

2002 - 2004 Redacteur TOPOS – periodiek van het Laboratorium voor Ruimtelijk Planvorming

Publiceert circa tweemaal per jaar, onder andere in TOPOS #1 en Blauwe Kamer.

Karina Visscher heeft rechten gestudeerd aan de Universiteit van Leiden (1997). Zij is vervolgens werkzaam geweest bij de rechterlijke macht en heeft in 1999 de overstap gemaakt naar het onderwijs. Zij is gedurende tien jaar verbonden geweest aan de Leidse Onderwijsinstellingen. In haar functie als businessunit manager bepaalde zij de productontwikkelingsstrategie en marktpositie van haar businessunit. Zij was eindverantwoordelijk voor de initiatie, realisatie, innovatie, kwaliteit en actualiteit van een groot aantal opleidingen, variërend van korte functiegerichte cursussen tot middelbare en hogere beroepsopleidingen en master studies. Vanuit deze positie heeft Karina niet alleen kennis verworven van de gehele beroepskolom, maar ook aan de wieg gestaan van de invoering van een aantal onderwijsvernieuwingen zoals het competentiegerichte onderwijs in combinatie met afstandsleren. In 2009 heeft zij samen met Arjette van Noort “Visscher & Van Noort Educational Services” opgericht, een adviesbureau voor instellingen voor beroepsopleiding. Daarnaast heeft zij verschillende keren opgetreden als panelsecretaris bij visitaties.

Getske Buis rondde in 1981 haar HBO-opleiding Oefentherapie af. Na enkele jaren als zelfstandig gevestigd therapeute actief te zijn, behaalde ze in 1993 haar eerstegraads deskundigheidsniveau Hoger GezondheidsZorg Onderwijs aan de VU. Van 1993 tot en met 2008 was zij aan de HU verbonden, zowel als hogeschooldocent als in de rol van coördinator en lid van het MT (2004 – 2008). In die hoedanigheid was ze betrokken bij en deels verantwoordelijk voor de ombouw van het curriculum naar vierjarig competentieonderwijs.

Sinds 2009 is mevrouw Buis zelfstandig gevestigd en treedt ze op als docent aan de post-HBO opleiding van het Centrum voor Bewegingsstudies (HU), waarbij studenten van de oorspronkelijke kort-HBO opleiding feitelijk worden opgeschoold naar het huidige bachelorniveau. Verder auditeert zij het niveau van stageplaatsen van een bacheloropleiding.

Alexandra Moonen heeft in augustus 2010 haar BSc behaald in Sociale Geografie aan de Radboud Universiteit Nijmegen, met de scriptie ‘Arbeidsmigratie Polen’. Momenteel studeert ze aan diezelfde universiteit voor haar master Sociale Geografie. Alexandra is actief in de studievereniging Mundus, in 2009-2010 was zij voorzitter.

Bijlage 2 Programma visitatie

Programma dag 1 (dinsdag 27 september):

- 12.30 – 14.00 Aankomst commissie
Werklunch en interne vergadering
- 14.00 – 14.30 *Bestuur en directie*
Kennismaking, doel en programma visitatie
- 14.30 – 15.00 *Etalagemoment*
Mogelijkheid tot het profileren van de opleiding:
Anneke Blom en Renee Geron, tweedejaars studenten, over de module Ontwerpatelier 3
Lise Ras en Daan van der Linden, tweedejaars studenten, over de module Vernieuwen
Fons Loonen en Luuk Dijkstra, vierdejaars studenten, over de module Stad en Integraal Beheer.
Anneke Rombouts en Loes van der Ven, derdejaars studenten, op stage in Nieuw-Zeeland.
- 15.00 – 16.00 *Inloopspreekuur*
Mogelijkheid voor studenten om het visitatieteam te spreken
- 16.00 – 17.00 *Vertegenwoordigers uit het werkveld*
Aansluiting van opleiding op werkveld, toetsing en afstuderen:
Geert van der Veer: Bureau Praedium, Veghel
Has van Helvoort: SRE Milieudienst, Eindhoven
David van Uden: BTL Advies, Tilburg
Maarten Grasveld: Grasveld Tuin- en landschapsarchitecten, Culemborg
René Lagendijk: Lagendijk Tuin- en landschapsarchitecten, Bergambacht
- Alumni*
Aansluiting van opleiding op werkveld, toetsing en afstuderen:
Bram Smeijers: Dienst Landelijk Gebied, Tilburg
Dries Schuwer: Yacht, Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden en Hogeschool Zeeland
Roeland Pullen: BTL Realisatie, Roosendaal
Rob Braspenning: Gemeente Tilburg, Tilburg (inmiddels ook werkgever)
Martijn van Dijck: Student Radboud Universiteit Nijmegen; eigenaar adviesbureau Splaces
- 17.00 – 17.15 Terugkoppeling van eerste bevindingen, bepalen aandachtspunten voor dag 2

Programma dag 2 (donderdag 29 september)

- 9.30-10.00 Aankomst commissie
- 10.00 – 11.30 *Docenten*
Doelen van de opleiding, programma, toetsing, kwaliteit docenten
Afvaardiging van de examencommissie
- 11.30 – 12.00 Intern commissieoverleg
- 12.00 – 13.00 *Studenten van de leerjaren 1 t/m 3*
Programma, toetsing, kwaliteit docenten
- 13.00 – 14.00 Lunch en aanvullend onderzoek
- 14.00 – 15.00 *Studenten uit leerjaar 4*
Toetsing en afstudeerbegeleiding
- 15.00 – 16.30 Aanvullend onderzoek, formuleren conclusies
- 16.30 – 17.00 Terugkoppeling resultaten, afsluiting van de visitatie

Bijlage 3 Kwantitatieve gegevens

Verstrekt door de opleiding

In-, door- en uitstroom:				
	Instroom (aantal)	Propedeuse binnen 2 jaar (%)	Gediplomeerde binnen 4 jaar (%)	Gediplomeerde na 4 jaar (%)
2003-2004	51	78,4	56,9	66,7
2004-2005	83	83,1	53	63,8
2005-2006	80	67,5	53,8	58,8
2006-2007	72	79,1	51,4	-
2007-2008	67	77,6	-	-
2008-2009	71	84,5	-	-
2009-2010	86	38,4 (na 1 jaar)	-	-
2010-2011	88	-	-	-

Personeels gegevens GBS	Docent	Assistent	Projectmedewerker	Totaal	Student/docent-ratio
2010-2011	30	7,5	1	38,5	10,4

Toelichting: Deze getallen zijn gebaseerd op het aantal studenten in de sector Green Business School gedeeld door het aantal FTE onderwijzend en onderwijsondersteunend personeel werkzaam in de sector.

Contacturen	Blok 1	Blok 2	Blok 3	Blok 4
Jaar 1	40%	27%	30%	stage
Jaar 2	32%	33%	38%	29%
Jaar 3	Stage	Stage	Stage	28%
Jaar 4	27%	29%	Bedrijfsopdracht	Bedrijfsopdracht

Bijlage 4 Eindkwalificaties

	Dublin Descriptoren als uitgangspunt (met eigen aanvullingen)	Vertaling naar algemene HBO competenties	Vertaling naar concrete elementen en kenmerken
KENNIS	Kennis en inzicht	Heeft aantoonbare kennis en inzicht van een vakgebied, waarbij wordt voortgebouwd op het niveau bereikt in het voortgezet onderwijs en dit wordt overtroffen; functioneert doorgaans op een niveau waarop, met ondersteuning van gespecialiseerde handboeken, enige aspecten voorkomen waarvoor kennis van de laatste ontwikkelingen in het vakgebied vereist is.	Vakkennis en inzicht
	Toepassing kennis en inzicht	Is in staat om zijn/haar kennis en inzicht op dusdanige wijze toe te passen, dat dit een professionele benadering van zijn/har werk of beroep laat zien, en beschikt verder over competenties voor het opstellen en verdiepen van argumentaties en voor het oplossen van problemen op het vakgebied.	Probleemanalyse
	Oordeelsvorming	Is in staat om relevante gegevens te verzamelen en interpreteren (meestal op het vakgebied) met het doel een oordeel te vormen dat mede gebaseerd is op het afwegen van relevante sociaal-maatschappelijke, wetenschappelijke of ethische aspecten.	Oordeelsvorming
VAARDIGHEDEN	Communicatie	Is in staat om informatie, ideeën en oplossingen over te brengen op een publiek bestaand uit specialisten of niet-specialisten.	Luisteren Mondelinge uitdrukkingsvaardigheid Schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid Presenteren Overtuigingskracht Samenwerken Conflicthantering
	Organisatievaardigheden		Plannen Coördineren en begeleiden Initiëren van een creatief proces
	Leervaardigheden	Bezit de leervaardigheden die noodzakelijk zijn om een vervolgstudie die een hoog niveau van autonomie veronderstelt.	Leervermogen
HOUDING EN GEDRAG	Waarden en normen		Representativiteit Integriteit Empathie Betrouwbaar
	Motivatie en ambitie		Initiatief Resultaat gericht Besluitvaardig Accuraat Flexibel Innovatie

	<p>Persoonlijke kwaliteiten</p>		<p><u>Landscape Design</u> Creativiteit Experimenteel Voorstellingsvermogen</p> <p><u>Tuin- en landschapsmanagement</u> Oplossingsgericht Creativiteit Initiatiefrijk</p> <p><u>Stad- en streekontwikkeling:</u> Open mind Strategisch Kritisch</p>
--	---------------------------------	--	--

Bijlage 5 Programmaoverzicht

Programma studierichting Landscape Design:

	Blok 1	Blok 2	Blok 3	Blok 4
Jaar 1	Ontwerpatelier 1, Landschappelijk object (8)	Groen en Landschap (8)	Oriëntatiestage (14)	Ontwerpatelier 2, Private tuin (8)
	Oriëntatie op de studie (6)	Verbeelden (6)		Stedelijk groen (6)
	Zelfmanagement I (4)			
Jaar 2	Ontwerpatelier 3, Landschap (8)	Watersystemen (8)	Ontwerpatelier 4, Publieke ruimte (8)	Ontwerpatelier 5, Dorpsuitbreiding (8)
	Interactief proces (6)	Ontwerpanalyses (6)	Vernieuwen (6)	Beleid Landelijk Gebied (6)
	Zelfmanagement II (4)			
Jaar 3	2 projectstages, waarvan 1 in het buitenland (42)			Landschapsontwikkelingsplan (8)
				Ontwerpatelier 6, Publieke tuin (6)
	Zelfmanagement III (4)			
Jaar 4	Ontwerpatelier 7, Keuze (8)	Stad en Groen (8)	Bedrijfsopdracht (28)	
	Toetsing ontwerp/beheer (6)	Ontwerpatelier 7, Keuze (6)		
	Zelfmanagement IV (4)			

Programma studierichting Stad-en Streekontwikkeling:

	Blok 1	Blok 2	Blok 3	Blok 4
Jaar 1	Oriëntatie – Waarnemen – Selectie			
	Groen en landschap (8)	Basis plattelands- vernieuwing (8)	Ontwerp en werkomschrijving (8)	Oriëntatiestage (14)
	Oriëntatie op de studie (6)	Bedrijf en economie (6)	Gebied en informatie (6)	
	Zelfmanagement I			

Jaar 2	Verdieping en analyse			
	Marketing en communicatie (8)	Watersystemen (8)	Revitalisering (8)	Recreatie (8)
	Vernieuwen (6)	Beleid Landelijk Gebied (6)	Ondernemen (6)	Water en Landbouw (6)
	Zelfmanagement II			
Jaar 3	Toepassing			
	2 stages, waarvan 1 in het buitenland (42)			Landschaps-ontwikkelingsplan (8)
				Stad en Imago (6)
Zelfmanagement III				
Jaar 4	Reflectie			
	Landbouw global local (8)	Stad en groen (8)	Afstudeerproject (28)	
	Project SO: de uitdaging (2 x 6)			
	Zelfmanagement IV			

Programma studierichting Tuin- en landschapsmanagement:

	Blok 1	Blok 2	Blok 3	Blok 4
Jaar 1	Oriëntatie – Waarnemen – Selectie			
	Groen en landschap (8)	Plant en groei (8)	Ontwerp en werkomschrijving (8)	Oriëntatiestage (14)
	Oriëntatie op de studie (6)	Bedrijf en economie (6)	Stedelijk groen (6)	
	Zelfmanagement I (4)			
Jaar 2	Verdieping en analyse			
	Ontwerpen (8)	Watersystemen (8)	Marketing en communicatie (8)	Sportvelden en beheer (8)
	Groen en beheer (6)	KAM (6)	Ondernemen (6)	Beleid Landelijk Gebied (6)
	Zelfmanagement II (4)			

Jaar 3	Toepassing		
	2 projectstages, waarvan 1 in het buitenland (42)		Landschapsontwikkelingsplan (8)
			Natuur en techniek (6)
	Zelfmanagement III (4)		
Jaar 4	Reflectie		
	Management en analyse I (8)	Stad en groen (8)	Bedrijfsopdracht (28)
	Stad en integraal beheer (6)	Management en analyse II (6)	
	Zelfmanagement IV (4)		

Bijlage 6 Bestudeerde documenten

- Kritische reflectie
- Adviesrapport Hogeschool HAS Den Bosch instellingsaudit NVAO
- Onderwijs- en examenregelingen studierichtingen
- Werkveldanalyse Landscape Design
- Overzicht contacten werkveld; externe contacten en stage-adressen
- Werkveldscan 2007 en 2010
- Factsheets bedrijfsbezoek
- Competentiekaarten en koppeling met Dublin Descriptoren
- Overzicht van afgestudeerden, beroepen en vervolgopleidingen
- Overzicht opleiding en ervaring medewerkers
- Visie Plattelandsvernieuwing 2020
- Modulebeschrijvingen
- Verplichte vakliteratuur
- Stagehandleidingen (oriëntatiestage en projectstage)
- Handleiding projectonderwijs
- Handleiding Bedrijfsopdracht Green Business School
- Beoordelingsformulier BO bedrijven en docenten
- Beoordelingsformulier Stage bedrijven en docenten
- Evaluatie-cycli
- Leerplanevaluaties
- Studenttevredenheidsenquêtes
- Notulen opleidingscommissie
- Notulen opleidingsexamencommissie;
- Toetsbeleid
- Toetsen eerste tot en met derde jaar
- Examenreglementen HAS en Plattelandsvernieuwing
- Overzichtslijst laatste 25 afstudeerwerken
- Eindwerkstukken (15), studentnummers:
Uit 2009: 790110544; 850108542; 810824541; 850814542; 861212541; 841217542; 871230541;
870902542; 880627541; 860821542
Uit 2010: 870311541; 880717541; 861018541; 880212541; 851220543; 851030541; 850810542;
861220541; 851118543; 881025541; 850831541
Uit 2011: 890327541; 870520541; 870409541; 860114543; 860821544; 890901541; 871211543;
850217544; 870508541; 880119541; 881027541

Bijlage 7 Onafhankelijkheidsverklaringen

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring
voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende verklaart hierbij het volgende:

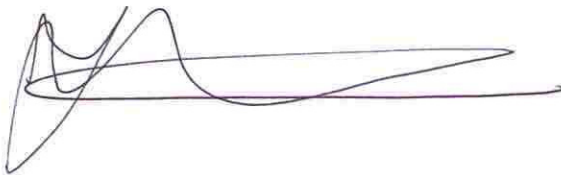
Ik ben verzocht op te treden als lid van de visitatiecommissie van de opleiding B Plattelandsvernieuwing van Hogeschool HAS Den Bosch in de rol van secretaris. Ik ben bereid en in staat deze rol te vervullen op een wijze die overeenkomt met de NVAO Gedragscode voor Panelleden.

Tevens verklaar ik hierbij

- geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker/docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben;
- strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan hem/haar bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken;
- op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Aldus opgemaakt,

Handtekening:

Naam:

Jesselma M. Battean

Datum:

27 September 2011

Plaats:

's-Hertogenbosch

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring

voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende verklaart hierbij het volgende:

Ik ben verzocht op te treden als lid van de visitatiecommissie van de opleiding B Plattelandsvernieuwing van Hogeschool HAS Den Bosch in de rol van secretaris. Ik ben bereid en in staat deze rol te vervullen op een wijze die overeenkomt met de NVAO Gedragscode voor Panelleden.

Tevens verklaar ik hierbij

- geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker/docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben;
- strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan hem/haar bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken;
- op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Aldus opgemaakt,

Handtekening:

Naam:

T. Buisin

Datum:

1-10-2011

Plaats:

Ugchelen

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring
voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende verklaart hierbij het volgende:

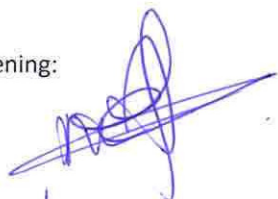
Ik ben verzocht op te treden als lid van de visitatiecommissie van de opleiding B Plattelandsvernieuwing van Hogeschool HAS Den Bosch in de rol van studentlid. Ik ben bereid en in staat deze rol te vervullen op een wijze die overeenkomt met de NVAO Gedragscode voor Panelleden.

Tevens verklaar ik hierbij

- geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker/docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben;
- strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan hem/haar bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken;
- op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Aldus opgemaakt,

Handtekening:

Naam:

Alexandra Moonen

Datum:

27-09-2011

Plaats:

Nijmegen

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring

voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende verklaart hierbij het volgende:

Ik ben verzocht op te treden als lid van de visitatiecommissie van de opleiding B Plattelandsvernieuwing van Hogeschool HAS Den Bosch in de rol van voorzitter. Ik ben bereid en in staat deze rol te vervullen op een wijze die overeenkomt met de NVAO Gedragscode voor Panelleden.

Tevens verklaar ik hierbij

- geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker/docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben;
- strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan hem/haar bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken;
- op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Aldus opgemaakt,

Handtekening:

Naam:

Karina Viisscher

Datum:

15 september 2011

Plaats:

Leiden

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring

voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende verklaart hierbij het volgende:

Ik ben verzocht op te treden als lid van de visitatiecommissie van de opleiding B Plattelandsvernieuwing van Hogeschool HAS Den Bosch in de rol van extern deskundige. Ik ben bereid en in staat deze rol te vervullen op een wijze die overeenkomt met de NVAO Gedragscode voor Panelleden.

Tevens verklaar ik hierbij

- geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker/docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben;
- strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan hem/haar bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken;
- op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Aldus opgemaakt,

Handtekening:

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'G. Buis'.

Naam:

G. Buis

Datum:

20-9-2011

Plaats:

Utrecht

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring

voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende verklaart hierbij het volgende:

Ik ben verzocht op te treden als lid van de visitatiecommissie van de opleiding XXX[naam_opleiding, naam_instituut] in de rol van deskundige/secretaris. Ik ben bereid en in staat deze rol te vervullen op een wijze die overeenkomt met de NVAO Gedragscode voor Panelleden.

Has Den Bosch

Plattelandsvernieuwing

Tevens verklaar ik hierbij

- geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker/docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben;
- strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan hem/haar bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken;
- op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Aldus opgemaakt,

Handtekening:

Naam:

Bant Wubben

Datum:

2 september 2011

Plaats:

Rotterdam

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring

voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende verklaart hierbij het volgende:

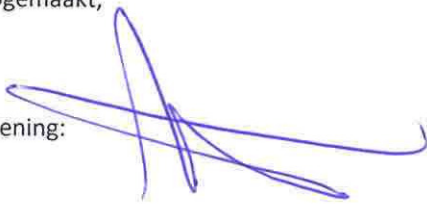
Ik ben verzocht op te treden als lid van de visitatiecommissie van de opleiding B Plattelandsvernieuwing van Hogeschool HAS Den Bosch in de rol van extern deskundige. Ik ben bereid en in staat deze rol te vervullen op een wijze die overeenkomt met de NVAO Gedragscode voor Panelleden.

Tevens verklaar ik hierbij

- geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker/docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben;
- strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan hem/haar bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken;
- op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Aldus opgemaakt,

Handtekening:

Naam: HENK OOSTINDIE

Datum: 27-09-2011

Plaats: DEN BOSCH